

**CONEXIUNEA DINTRE STRATEGIILE DE OCUPARE A FORȚEI DE
MUNCĂ PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ ȘI STRATEGIILE DE
INCLUDERE SOCIALĂ:**

UN CUPLU VIRTUAL SAU VIRTUOS?

Informații tehnice

Titlu:

Interconexiunea dintre strategiile de ocupare a forței de muncă și strategiile de includere socială: un cuplu virtual sau virtuos?

Ediția:

Proiectul european de luptă împotriva sărăciei „Bridges for Inclusion” („Punți de includere”)

Portugalia

Rua de Costa Cabral, 2368

P – 4200-218 Porto - Portugalia

Tel: +351.22.5420800

Fax: +351.22.5403250

E-mail: geral@reapn.org

www.bridgesforinclusion.reapn.org

Autor:

Jordi Estivill

Versiunea în limba engleză:

Joana Sousa

Data de publicare a ediției:

Iunie 2008

Notă:

Această publicație prezintă opinia autorului. Comisia Europeană nu își asumă responsabilitatea pentru posibila utilizare a informațiilor conținute în prezenta publicație.

Proiectul „Bridges for Inclusion” este co-finanțat de Comisia Europeană (Programul pentru Ocuparea forței de muncă și Solidaritate Socială – PROGRESS 2007-2013 demarat de Comunitatea Europeană).

Cuprins

Introducere	4
1. Întrebări de început	5
2. Itinerariu în zig-zag	7
2.1. Preistoria, un singur partener	7
2.2. Apariția și dezvoltarea unui nou partener: programele europene de combatere a sărăciei	9
2.3. Ani de succese: 1989-1994	13
2.4. 1997: începutul (mai oficial) al istoriei acestui „cuplu”.-----	19
2.5. Contextul întreprinderilor sociale și Programul „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă” din 1997	24
2.6. Lisabona 2000: un moment de cotitură încurajator	30
2.7. Reivzuirea strategiei Lisabona	36
2.8. Strategia Lisabona reinnoită și reducerea progresivă a sărăciei și a excluderii	39
3. Indicii și întrebări pentru continuarea reflecției	46
4. Cadru cronologic (sinteză)	47
5. Propunere de ghid pentru întocmirea studiilor naționale	49

Introducere

Prezentul proiect încearcă să ofere un răspuns la una din provocările proiectului pe care Rede Europea Anti-Pobreza/Portugalia (REAPN) (Rețeaua europeană de combatere a sărăciei), în parteneriat cu alte șapte organizații, l-a depus pentru programul PROGRESS 2007-2013, în cadrul liniei de buget „*Mutual learning on social inclusion and social protection*” („*Învățarea reciprocă despre includerea socială și protecția socială*”), aprobat prin Directoratul General pentru Ocuparea forței de muncă, Probleme Sociale și Egalitate de Șanse.

În cadrul acestui proiect – „Punți de includere” – se menționează faptul că obiectivul acestuia este tocmai identificarea posibilelor punți dintre strategiile de ocupare a forței de muncă și de includere. În acest sens, prima etapă a fost elaborarea unei panorame a interconexiunilor existente între aceste strategii, la nivel european; a doua etapă a fost dezvoltarea acestor interconexiuni în cele șase țări partenere, iar a treia și ultima etapă a fost verificarea, prin intermediul logicii studiilor de caz, a modului în care aceste strategii sunt puse în practică la nivel local, prin intermediul a trei sau patru situații referitoare la economia socială.

Pe lângă atingerea obiectivului principal al proiectului, prezentul studiu oferă, de asemenea, o imagine de ansamblu care poate facilita elaborarea a șase studii naționale. Pe de altă parte, vom încerca să prezentăm o serie de reflecții și întrebări cu privire la modul în care pot fi depășite dificultățile și problemele de relaționare a acestor strategii.

Nu toate politicile din domeniul muncii conduc la includere socială și reciproc. Cu toate acestea, în societățile noastre, majoritatea proceselor de includere au la bază deținerea unui loc de muncă, dat fiind că locul de muncă permite crearea relațiilor sociale, conferă un statut social și asigură resursele necesare pentru supraviețuire. În același timp, societatea în ansamblu și economia acesteia pot facilita includerea sau excluderea. Domeniul învățământului, domeniul sănătății, domeniul construcțiilor, domeniul divertismentului și domeniul cultural reprezintă alte componente care pot sau nu să conducă la apariția proceselor de includere socială. Această prezentare nu va face o referire directă la aceste sectoare.

Conform obiectivelor proiectului „Punți de includere”, prezentarea de față se concentrează asupra economiei sociale și a întreprinderilor sociale. Economia socială, care cuprinde multe categorii, are un caracter mai amplu decât întreprinderile sociale. Aceste întreprinderi nu reprezintă decât una dintre multele dimensiuni mai dinamice ale economiei sociale. Întreprinderile sociale sunt caracterizate de: 1) capacitatea de includere a persoanelor sărace, excluse și care nu dețin un loc de muncă; 2) abilitatea de a vinde bunuri și servicii pe piața privată și publică; 3) statutul de întreprinderi non-profit și de lipsa de remunerare a capitalului; 4) urmărirea rezultatelor economice pentru asigurarea durabilității. Un element principal al acestor întreprinderi este participarea membrilor, acest element conducând în același timp la unele contradicții. Întreprinderile sociale sunt puternic legate de nevoile din teritoriu și contribuie la dezvoltarea locală, protejează de regulă patrimoniul cultural și ambiental. De asemenea, acestea creează de regulă locuri de muncă, organizează și susțin pregătirea (personală și profesională) și se concentrează pe dimensiunea de includere socială care depășește dimensiunea muncii.

Acest studiu pornește de la identificarea unui set de întrebări care pot constitui un cadru general. Cel de-al doilea capitol prezintă istoria strategiilor europene de ocupare a forței de muncă și de includere socială, în încercarea de a identifica și a analiza disparitățile dintre acestea. Summit-ul de la Lisabona din anul 2000 poate fi considerat ca fiind punctul culminant al acestui itinerariu „în zig-zag” care a avut totuși precedente importante ce nu

trebuie subestimate. Summit-ul a condus la luarea unor decizii importante care au reînnoit și au reformulat aceste strategii până în prezent. Vom încerca să demonstrăm modul în care această istorie a fost alcătuită din discuții în cadrul cărora conceptele și argumentele utilizate au evoluat concomitent cu diferiții actori. Conform obiectivului proiectului „Punți de includere”, vom încerca, de asemenea, să privim mai îndeaproape componentele economiei sociale și, în special, componenta întreprinderilor sociale, în principal pentru că aceste organizații au fost cele care au suportat în mod direct consecințele măsurilor luate la nivel european și național și, în același timp, au încercat să le influențeze pe acestea din urmă. La final, vom prezenta un set de reflecții și întrebări din sfera acestui proiect sau din alte domenii în care am putut interveni, în speranța că aceste indicii și reflecții pot contribui la consolidarea relațiilor dintre strategiile de ocupare a forței de muncă și strategiile de includere socială.

Aceasta este ultima versiune a Prezentării generale, rezultat al discuțiilor purtate între diferiți parteneri din cadrul proiectului. Prima dezbatere a avut loc în aprilie 2008 (în cadrul celei de a doua întâlniri transnaționale a proiectului, care a avut loc la Bruxelles). În urma acestei întâlniri, s-a creat un spațiu de discuție prin intermediul Platformei CIARIS, în vederea detalierei și îmbunătățirii documentului. Trebuie reținut că studiile naționale care vor fi realizate de fiecare partener poate contribui la identificarea unor aspecte și, în special, la analizarea măsurii în care, aspectele prezentate aici, la nivel european, pot reflecta și influența provocările și strategiile la nivel național. În încheiere, experiențele avute la nivel local vor oferi o altă ocazie de reflecție comparativă care fără îndoială va contribui la îmbunătățirea cunoștințelor noastre transnaționale și a capacității comparative.

1. Întrebări de început

După cum am precizat deja, obiectivul acestei lucrări este reprezentarea unei panorame evoluționiste a interconexiunilor dintre politicile sociale și cele din domeniul muncii și, mai precis, a relațiilor dintre strategiile de ocupare a forței de muncă și strategiile de includere socială. Intenția noastră este de a analiza istoria acestor relații, în ce mod, când și unde s-au creat pentru prima dată; ce anume asigură armonizarea acestora; dacă punctele comune au fost rare sau, dimpotrivă, frecvente; cum se explică perioadele de apropiere și de separare și ce au reprezentat aceste apropieri pentru relațiile dintre strategii; cum au supraviețuit împreună sau unele alături de celelalte și care au fost principalele disensiuni; în ce măsură rezultatele acestor relații au fost pozitive sau negative.

Ideea existenței unor cercuri virtuozose capabile să asigure condițiile necesare pentru eradicarea sărăciei este întâlnită din ce în ce mai des. În cadrul acestui studiu, încercăm să analizăm în ce măsură interconexiunea dintre ocuparea forței de muncă la nivel european și strategiile de includere socială poate avea rezultate pozitive pentru persoanele care nu dețin un loc de muncă și cele care suferă de pe urma sărăciei și a excluderii sau, dimpotrivă, cine este exclus din politicile de includere socială și de ocupare a forței de muncă? Perioadele de apropiere dintre aceste două strategii au fost virtuale sau virtuozose?

Cea de a doua întrebare se referă la istoria „cuplului”. Coordonarea, integrarea, asocierea și punerea în aplicare a strategiilor nu reprezintă o sarcină ușor de îndeplinit. Ca și în cazul celor mai reușite familii, separarea și tendința de a avea vieți paralele sunt la fel de frecvente ca și tendința de unificare și eforturile de a rămâne împreună. Ignoranța, liniștea și lipsa dialogului sunt deseori considerate cauzele separării și a divorțului. Luarea în comun a deciziilor și împărțirea responsabilităților, sentimentele și cunoașterea reciprocă contribuie de regulă la stabilitatea relației. Putem sugera ipoteza conform căreia aceste cauze și factori influențează și relațiile dintre strategiile de ocupare a forței de muncă și de includere socială. Câteva dintre întrebările la care trebuie să se ofere un răspuns sunt: care sunt cauzele și tendințele care au contribuit la perioadele de apropiere și de depărtare și care a fost

comportamentul actorilor care influențează și înconjoară acest cuplu? De asemenea, ar trebui să încercăm să identificăm timpul și locul acestor perioade de divergență și convergență.

Istoria acestei relații poate fi rezumată astfel: există o istorie timpurie care începe în anul 1957 și care pare să continue între 1989 și 1994. Această relație a fost consolidată în 1997, prin intermediul Tratatului de la Amsterdam, a summit-ului de la Luxembourg și a Programului Comunitar „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă”. Lisabona 2000 reprezintă un nou punct culminant prin încurajarea unui trio care încearcă să combine dezvoltarea economică, ocuparea forței de muncă și coeziunea socială. Într-o anumită măsură, Lisabona 2000 reprezintă începutul unei noi etape în istoria acestui cuplu. Este foarte important să analizăm această a doua etapă care, cu realizările și eșecurile inerente, continuă până în prezent.

Cea de a treia întrebare încearcă să ofere o prezentare a posibilelor consecințe și a impactului acestei „relații”. Ceea ce este important nu este realizarea evaluării în sine, ci analizarea modului în care această relație a influențat, pe orizontală, actorii publici și privați care lucrează la nivel european și, pe verticală, economia socială de la nivel local. Care a fost rolul protecției sociale asupra relației dintre cei care dețin un loc de muncă și cei fără loc de muncă? Presiunea crescândă prin intermediul dezvoltării măsurilor de activare implică o schimbare în mecanismele și procesele de ocupare a forței de muncă și de includere socială? Ce interconexiuni s-au realizat între Planul Național de Acțiune pentru Includere și Planurile Naționale de Acțiune pentru Ocuparea forței de muncă? Programele actuale de Reformă Națională permit integrarea „locurilor de muncă mai multe și mai bune” și a unui număr redus de obiective legate de sărăcie și excludere? În ce mod au contribuit diferitele „familii” din sectorul economiei sociale și actorii din organizațiile sindicale ale muncitorilor și societăți la aceste strategii și/sau au fost limitați de acestea?

2. Itinerariu în zig-zag

Acest capitol analizează amplul itinerariu al relațiilor dintre strategiile europene de includere și de ocupare a forței de muncă inițiat odată cu Tratatul de la Roma din 1957 și care continuă până în prezent. Acest parcurs nu este unul drept ci, dimpotrivă, marchează un drum șerpuitor, care a avut multe curbe de-a lungul acestor ani, și care nu întotdeauna a reprezentat un progres. Au existat momente de accelerare și perioade importante de stagnare. Într-o anumită măsură, politicile europene sociale și de ocupare a forței de muncă păreau să se ignore unele pe celelalte; altele, acestea aveau un traseu paralel, cu încrucișări de scurtă durată dar frecvente.

2.1. Preistoria, un singur partener¹

Tratatul de la Roma, prin intermediul a două serii de articole, a făcut o declarație subtilă în favoarea progresului social și a îmbunătățirii condițiilor de trai și de lucru. Prima serie făcea referire la libera circulație a muncitorilor (articolele 48 -51), în timp ce a doua serie, numită politică socială (articolele 117 - 128) prezenta o abordare simplă a recalificării muncitorilor, pentru care urma să se constituie Fondul Social European. Prin adoptarea mecanismelor acordului tripartit de la acea dată, Fondul a fost (și încă mai este) administrat de către un Comitet care include Comisia Europeană, organizații sindicale ale muncitorilor și organizații ale angajatorilor. În ciuda denumirii primite, acest Fond nu a fost creat drept bază a politicii sociale europene, acesta jucând mai degrabă un rol important în politicile de ocupare a forței de muncă, dat fiind faptul că obiectivul de luptă împotriva excluderii de pe piața forței de muncă a fost stabilit abia în anii '90.

A existat o diferență fundamentală între cele două serii de articole, dacă se are în vedere faptul că cea dintâi făcea obiectul unui proces decizional la nivel comunitar, în timp ce a doua serie, adică prevederile privind ocuparea forței de muncă, condițiile de lucru, formarea profesională și siguranța socială, a implicat în mod exclusiv colaborarea între Statele Membre, iar unicul obiectiv al Comisiei Europene a fost promovarea studiilor și organizarea de consultări (articolul 118).

În acest fel, s-au stabilit încă de la început reguli de joc ambigue și restrictive. Libera circulație a persoanelor, bunurilor și valorilor a reprezentat o caracteristică la nivel comunitar ce a condus la crearea unei piețe de mari dimensiuni; restul aparținea suveranității Statelor Membre care își apărau – și încă își apără – suveranitatea cu înrâncenare.

Este important să menționăm că primele decizii la nivel european în domeniul social au avut un caracter compensator dat fiind reconversia suferită de industria franceză ca urmare a negocierilor purtate cu cele șase State Membre (în special cu Germania) care alcătuiau fosta Comunitate Economică Europeană (CEE). În acest fel, a doua învățătură care poate fi extrasă din acest început ezitant este faptul că deciziile care au stat la baza acestuia au fost influențate de consecințele negative ale măsurilor europene din domeniul industrial bazate pe nevoile de pe piața forței de muncă dintr-o anumită țară. Acest lucru ne conduce la o a treia învățătură: fondatorii patriei europene, convinși că prin crearea unei piețe de mari dimensiuni se elimină cauzele principale ale conflictelor militare istorice și se asigură condițiile necesare pentru creșterea economică, încă mai militau pentru ideea conform căreia această creștere va aduce după sine o îmbunătățire semnificativă a condițiilor de trai. Conform acestor fondatori, construcția europeană ar trebui să aibă o bază din „beton economic” care ar permite construirea pereților de cooperare politică. Toate celelalte vor

---

¹ O parte din această preistorie este inspirată din Estivill, J. (1998). Las Políticas sociales de la Unión Europea en los albores del nuevo milenio. Rev. Derecho Social Internacional y Comunitario n° 32. Ministerio del Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid

rezulta progresiv din aceasta. La acea dată, politica socială nu se afla pe ordinea de lucru europeană. În aceste condiții, „cuplul” nu putea fi realizat, deoarece una dintre părți lipsea.

Caracteristica principală a panoramei europene a fost dezvoltată în anii '60 și continuă și astăzi, și conține următoarele aspecte: 1) dezvoltarea economică este o condiție necesară dar nu suficientă pentru îmbunătățirea bunăstării sociale; 2) integrarea monetară, financiară și a pieței nu asigură în mod obligatoriu o abordare din punct de vedere al protecției sociale; 3) deciziile referitoare la politica economică luate la nivel european au drept rezultat crearea unor inegalități între persoane, grupuri sociale și teritorii, precum și excluderea acestora. Cu toate acestea, discuția rămâne deschisă. Din acest motiv, strategiile europene sociale și de ocupare a forței de muncă au oscilat între politicile auxiliare și cele compensatorii, între armonizare și convergență, între funcția stimulatorie și o intervenție mai activă, între presiunea exercitată de stat și legitimitatea organismelor suprastatale și cele subordonate statului.

Până în 1974 nu au avut loc modificări esențiale. Sub influența dezvoltării economice cunoscută ulterior sub denumirea de „cei treizeci de ani glorioși”, care au marcat o creștere moderată în numărul populației și a speranței de viață, reducerea duratei vieții active, creșterea nivelului învățământului obligatoriu, intrarea progresivă a femeilor pe piața forței de muncă concomitent cu dezvoltarea sistemului de protecție socială și a pieței forței de muncă cu rate ale șomajului foarte scăzute (aceste rate fiind ridicate în anumite regiuni precum Italia de sud) și un procent foarte scăzut al sărăciei – susținută la nivel național și local de sistemul financiar public și privat -, nu existau motive valide în favoarea unei puternice intervenții suprastatale.

Între 1961 și 1972, prin Fondul Social s-au acoperit în principiu nevoile guvernului italian pentru reintegrarea imigranților proprii, precum și ale Germaniei – pentru recalificarea profesională a persoanelor care au suferit accidente de lucru. În cadrul Conferinței de la Haga din 1969 și al Conferinței de la Paris din 1972 s-a afirmat recunoașterea faptului că armonizarea piețelor forței de muncă cu politicile naționale referitoare la ocuparea forței de muncă nu se realiza în mod automat, iar Fondul Social prezenta numeroase inconveniențe și inconsecvențe. Mai întâi, având în vedere dependența capacității de intervenție a acestuia de importanța dispozitivelor și resurselor financiare ale Statelor Membre, și drept urmare, neluarea în considerare a tuturor nevoilor acestora, unele dintre acestea erau privilegiate în detrimentul celorlalte. Apoi, dat fiind faptul că nu exista o strategie generală, ci numai un mecanism de compensare bazat pe criterii de eligibilitate, era imposibil să se realizeze sau să se mențină un buget coerent al comunității sau o orientare corespunzătoare a ajutoarelor. În al treilea rând, caracterul retroactiv al Fondului social nu permitea înlăturarea și anticiparea șomajului cauzat de reconversiile industriale și modificările rapide din domeniul tehnologic².

Din aceste motive, prin reforma Fondului din 1971 s-a încercat modificarea modului său de funcționare și a obiectivelor acestuia. Ulterior, cu ajutorul Fondului s-a început susținerea pregătirii profesionale, a accesului la locurile de muncă și a promovării ocupării forței de muncă, precum și a relocării muncitorilor. În anii '70 au fost emise mai multe Directive și Regulamente referitoare la aspecte legate de libera circulație a muncitorilor. Cel mai important aspect, însă, a fost autorizarea Consiliului de a spori intervenția acestui Fond, care a continuat până în 1983, când a avut loc o nouă reformă. Această reformă a permis utilizarea Fondului și în agricultură, în domeniul textil și în domeniul construcțiilor, precum și pentru grupuri specifice precum muncitorii migranți, persoanele dezavantajate, femeile, șomerii și persoanele cu vârstă sub 25 de ani aflate în căutarea primului loc de muncă.

---

² Hatt, Ph., (1991). Trente ans d'intervention du F.S.E. en Le fonds Social Européen. Commission des Communautés Européennes. Rev. Europe Sociale n-2, Luxembourg. (pag. 80 și 81)

În lumina acestor schimbări³ care au avut impact și asupra bugetului, a fost necesară înfruntarea consecințelor șocului petrolier de la începutul anilor '70 care a scuturat puternic modul de gândire și convingerile referitoare la scenariul socio-economic european prin degradarea pieței forței de muncă, reducerea extinderii statelor cu sistem de ajutor social (Welfare States) și accelerarea rupturii legăturilor primare, conducând astfel la apariția a ceea ce unii au numit câțiva ani mai târziu noua sărăcie⁴ sau alții preferă să o numească excludere socială.

2.2. Apariția și dezvoltarea unui nou partener: programele europene de combatere a sărăciei

Faptul că primul draft al politicii sociale la nivel european a fost rezultatul deciziei Consiliului European din 21 iunie 1974, concretizându-se în crearea Programului Comunitar de Acțiune Socială, nu a fost o coincidență. Acest Program a conținut aproximativ 20 de măsuri organizate pe trei axe de intervenție: realizarea unui sistem mai performant de ocupare integrală a forței de muncă; îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă; crearea unui echilibru mai solid între evoluția acestuia și participarea actorilor sociali și a muncitorilor din întreprinderi la luarea deciziilor socio-economice la nivel comunitar. S-a recunoscut pentru prima dată în cadrul acestui Program imposibilitatea de a crea o politică socială specifică fiecărui Stat Membru, într-o Europă care se apropie de integrare. Se încearcă o tentativă de a include unele aspecte sociale, însă accentul este pus pe aspectele legate de ocuparea forței de muncă. Această primă ocazie de relaționare între strategiile de ocupare a forței de muncă și cele de includere a fost ratată, deoarece acestea din urmă nu erau stabilite încă, iar obiectivele programului nu puteau fi amânate. Abia în 1984 se va elabora un nou Program de Acțiune Socială⁵ de către Consiliul European.

În ciuda obstacolelor, la un an după lansarea acestui Program important, a fost implementat primul Program european de eradicare a sărăciei. La începutul acestuia, în 1975 (și până în 1979), Consiliul a adoptat definiția clasică în baza căreia „săracii sunt persoanele al căror venit este mai mic de 50% din venitul mediu *per capita* al țării în care locuiesc”. Conform acestei definiții, 12,6% din populația totală a CEE trăia în sărăcie. În cadrul acestui Program a fost finanțat un set de proiecte pilot mici – acestea au permis elaborarea a unui număr de nouă rapoarte referitoare la nouă țări care la momentul respectiv făceau parte din CEE (între timp, la CEE au aderat și Danemarca, Irlanda și Marea Britanie). În aceste rapoarte care prezintă și caracterizează situațiile de sărăcie⁶, s-a început stabilirea unei legături directe între pierderea locului de muncă și sărăcie. Însă recunoașterea acestei legături nu însemna că organele europene trebuiau să ia măsuri în această privință.

La cinci ani după finalizarea primului Program, datorită insistențelor autorităților irlandeze, a fost inițial cel de-al doilea Program, implementat între 1985 și 1989. În decembrie 1984, Consiliul a adoptat o a doua definiție a sărăciei: „[...] prin „săraci” se înțelege acea categorie de persoane, grupuri și familii ale căror resurse materiale, sociale și culturale sunt atât de reduse încât nivelul de trai nu se încadrează nici măcar în cel minim acceptabil în Statele Membre în care locuiesc”. Ambele definiții, utile și criticabile în aceeași măsură ca orice alte definiții, subliniază lipsa și relativitatea. A doua definiție introduce noțiunea pluridimensională de sărăcie, integrând astfel conceptul de excludere socială.

³ Comunitățile europene (2007). European Social Fund. 50 years investing in people. Luxembourg.

⁴ A se vedea Candel, F. (1988). La nueva pobreza. Barcelona. Ed. 62; Room, G. (1990). New poverty in the European Community. Sant Martin Press. Londra; Saraceno, C. (1990). Nuova povertà o nuovi rischi di povertà en Negri, (Ed.) Povertà in Europa e trasformazione dello stato sociale. Milano. F. Angeli; Paugam, S. (1991). La desqualification sociale. Essai sur la nouvelle pauvreté. Paris. P.U.F.

⁵ Lénior, D. (1994). L'Europe sociale. La Découverte. Paris. (pag. 84)

⁶ Comisia Europeană (1981). Rapport final de la Commission au Conseil du premier programme de projets et études pour combattre la pauvreté. Bruxelles.

În acest al doilea Program se confirmă caracterul structural al procesului de sărăcire. În cadrul Programului au fost promovate 91 de proiecte concentrate asupra a opt tipuri de grupuri țintă, din perspectiva acțiune – cercetare. Fiecare țară avea propriul evaluator și fiecare grup țintă avea propriul coordonator. Toți acești actori se adunau într-un „centru de informații” ale cărui funcții erau coordonarea și redactarea principalelor documente de discuție. Activitățile cu caracter transnațional dobândesc un rol important. Au fost dezvoltate studii comparative care facilitau măsurarea și o mai bună aplicare a definițiilor deja prezentate, precum și a altor concepte precum „nesiguranță”, „marginalizare”, „noua sărăcie” etc.

În raportul final, coordonatorii generali ai Programului au accentuat ideea conform căreia simptomele care conduc la sărăcie sunt legate de lipsa accesului la activitățile economice, precum și pierderea acestora (muncă, ocupare a forței de muncă), iar tendințele restrictive ale măsurilor de protecție socială contribuie la acestea. Cu toate acestea, un progres mai evident s-a constatat în cazul abordării grupurilor țintă care a accentuat legătura dintre piața forței de muncă și existența persoanelor care suferă de pe urma sărăciei, în special cu referire la șomerii care nu posedă un loc de muncă pentru o perioadă îndelungată și persoanele și grupurile sociale marginalizate.

În ceea ce privește primul dintre aceste grupuri, raportul final⁷ începea prin criticarea unui șomaj situațional și secundar, rezultat al unor situații speciale, șomajul pe termen lung fiind astfel produsul politicilor naționale și europene de reconversie industrială și a noilor tehnologii. Considerând cele 16 milioane de șomeri existenți la nivelul anului 1986, măsurile de instruire propuse prin Fondul Social European păreau insuficiente și deseori necorespunzătoare, dat fiind că măsura cea mai astringentă era crearea de noi locuri de muncă. Pierderea involuntară și neașteptată a locului de muncă, în cadrul unui sistem în care piața forței de muncă reprezintă sursa principală de putere economică, conduce la o sărăcie multidimensională și la o spirală de degradare (pierderea locuinței, reducerea consumului, pierderea structurii familiale, crearea de datorii și izolarea, reducerea auto-aprecierii și a statutului social...). Acest lucru este și mai evident în țările din Europa de sud unde sistemele instabile de protecție socială și lipsa graficelor de venituri minime au complicat și mai mult situația. În urma acestor analize, prin intermediul celor 14 proiecte s-a propus dezvoltarea competențelor șomerilor prin diferite acțiuni sociale, încurajarea auto-organizării și a capacității de a face presiuni asupra autorităților publice locale și naționale, relaționarea cu alți actori și participarea la activitățile economice și sociale, accentuarea nevoii astringente de coordonare a măsurilor aplicate la nivel european, național și local.

În ceea ce privește persoanele și grupurile marginalizate, raportul final⁸ al acestui grup indică existența unei instituționalizări a nevoilor acestora printr-un tip de „codificare a ofertei”, făcând aluzie la nevoia de identificare a unor acțiuni integrate și inovative. Acest lucru ar presupune o reanaliză a diversității grupurilor marginalizate din lume, o monitorizare care nu creează dependență ci susține o autonomie care asigură acces la drepturi și stabilirea unor strategii integrate prin muncă. Au fost subliniate următoarele aspecte: munca în cadrul comunităților (munca protejată), munca pe o piață secundară și munca promovată prin cooperative sociale și prin alte metode și structuri de integrare socio-economică.

Este important de menționat că în cadrul acestui program, o primă reflecție asupra caracterului transnațional s-a datorat proiectelor experimentale promovate conform unor grupuri specifice care au reunit strategii și acțiuni sociale și de ocupare a forței de muncă, șomeri și alte grupuri marginalizate.

---

⁷ A se vedea analiza din Papantonios, A. (1992) Chômage et pauvreté. L'expérience de quatorze projets. Revue Service Social dans le Monde n°1-2. Mons. (pag. 19 - 30).

⁸ A se vedea analiza din Marques Balsa, C. e Giuglia, S. (1992) Populations et collectivités marginalisés. Revue Service Social dans le Monde n°1-2. Mons. (pag. 51 - 63).

În al treilea Program european dezvoltat între 1989 - 1994, grupul țintă, în cadrul căruia au fost implementate numai zece proiecte inovative, a pierdut în favoarea a 42 de proiecte teritoriale mai ample. Aceste proiecte teritoriale aveau drept obiect stabilirea unor parteneriate integrate și a unor principii de participare. Pe măsură ce Programul evolua, în Franța a apărut conceptul de „excludere”⁹, cu antonimul „includere” – concept care zece ani mai târziu va fi utilizat pe scară largă, fiind din ce în ce mai prezent. În acea perioadă predomina conceptul de „inserare” care, în unele limbi latine are un înțeles diferit de „integrare” (în limba engleză considerat sinonim al termenului „inserare”).

Chiar asupra acestei teme a „inserării economice” – terminologie folosită în special în Franța – a făcut referire o parte din acest al treilea Program în care au fost incluși experți și proiecte de origine latină. Ceea ce avea în comun acest grup cu restul Programului era perspectiva unei sărăcii structurale, multidimensionale și în creștere, pentru care se intenționa coordonarea diferitelor politici sociale, economice și de alte tipuri (ocupare a forței de muncă, învățământ, locuințe, servicii sociale ...) și aplicarea principiului integrității acțiunilor teritoriale. Ca urmare a hotărârii Consiliului de miniștri pe probleme sociale luată în timpul Consiliului european din 29 septembrie 1989¹⁰ (în cadrul căruia a fost introdus pentru prima dată conceptul de „excludere socială”), grupul a insistat pe tema inserării socio-economice. Mai multe proiecte din cadrul Programului, cunoscute sub denumirea „Sărăcie 3” (Amberes, Perama, Argyroupolis, Limerik, Girona, Alto Belice, Utrecht și Almeida), sunt dezvoltate în conformitate cu aceste principii. Acest lucru este realizat prin metode mai mult sau mai puțin convenționale: colaborarea cu agențiile locale de angajare (Centrele de angajare) sau încercarea de convingere și de implicare a sectorului economic local; eforturi de inserare în cadrul planurilor de dezvoltare locală sau urbană; promovarea întreprinderilor sociale și crearea unor rețele de parteneriat cu administrațiile locale, organizațiile sindicale ale muncitorilor și organizațiile întreprinderilor, autoritățile regionale și locale (angajare, servicii sociale, planificare teritorială ...), precum și cu lumea asociativă. Proiectul Girona¹¹ din Spania este reprezentativ pentru acest ultim tip de opțiune.

În Franța, pornind de la modelul Roubaix și printr-un proces de transferabilitate mai puțin întâlnit și neașteptat, mecanismul parteneriatului Girona a reușit să depășească măsurile de asistență necorespunzătoare pe care le promovase anterior. Într-un interval de puțin peste un an a fost creată o bază de date comună cu șomerii și persoanele excluse. S-au stabilit contacte cu 140 de întreprinderi, 151 de persoane au fost angajate pe locuri de muncă pentru persoane necalificate, având contract de muncă pe perioadă nedeterminată, și fiind păstrate pe postul respectiv pentru perioade mai mari de un an. Factorii cheie care explică rezultatele bune sunt: buna cunoaștere a pieței forței de muncă locale și adaptarea la nevoile acesteia; dinamica puternică a parteneriatelor cu toate autoritățile locale; crearea de itinerarii de inserare în cadrul cărora motivarea și instruirea inițială sunt urmate de o monitorizare la locul de muncă. Această strategie a itinerariilor de inserare avea să aibă ulterior un puternic ecou în multe programe și experiențe europene.

În unul dintre cele mai înălțătoare documente ale Comisiei Europene din acei ani¹² se preciza că, pe lângă schimbările de ordin demografic și transformările familiilor, una dintre principalele cauze de excludere a fost lipsa pieței forței de muncă, astfel lăsând un spațiu amplu pentru măsurile de integrare, cele mai importante fiind: contribuțiile acțiunilor la nivel local, dialogul dintre actori, inclusiv economia socială, convergența protecției sociale, confirmarea drepturilor, contribuția fondurilor structurale și legătura dintre politicile sociale și economice.

⁹ Estivill, J. (2003). Panorama internacional sobre la exclusión social. Conceptos y estrategias. STEP-OIT. Geneva.

¹⁰ Hotărârea Consiliului European și a Ministerului pe probleme sociale referitoare la lupta împotriva excluderii sociale (O.J.E.C. nr. 277 din data de 31.10.1989)

¹¹ Ajuntament de Girona (1994) El dispositivo de inserción económica de Onyar Est. Girona. (205 pagini).

¹² Comunicatul Comisiei (1992). Intensifier la lutte contre l'exclusion sociale, promouvoir l'intégration. Bruxelles.

În urma analizării Programului „Sărăcie 3”¹³, cele două capitole privind legăturile dintre strategiile de inserare pe piața forței de muncă și strategiile de luptă împotriva excluderii sunt de o reală importanță. În primul dintre aceste capitole, se prezintă lipsa sinergiilor dintre proiectele Sărăcie 3 și cele care erau deja finanțate prin alte inițiative comunitare create recent, în cadrul Fondului Social European, precum Programele HORIZON și NOW. Acest lucru s-a întâmplat cu precădere atunci când programele au urmărit armonizarea aspectelor sociale și economice (HORIZON) și, în special, lupta împotriva discriminării femeilor pe piața forței de muncă (NOW). În cadrul acestor inițiative nu exista niciun fel de cooperare sau legătură la nivel european sau național. Regulile, modurile de gândire și termenele împiedicau interacțiunea, iar, puținele legături create la nivel local (40% din proiectele din cadrul Programului „Sărăcie 3” au promovat un alt tip de proiecte prin aceste inițiative) nu au putut influența deciziile politice. Acesta este un alt exemplu de justificări pentru neconcordanțe¹⁴. Acesta este motivul pentru care, la revizuirea regulamentelor privind Fondurile structurale din 1994, în al treilea obiectiv au fost incluse nu numai lupta împotriva șomajului pe termen lung, ci și măsurile care să permită „facilitarea integrării persoanelor amenințate de excluderea de pe piața forței de muncă”. Cu toate acestea, includerea acestui obiectiv nu a produs o modificare semnificativă în Fondul Structural European și nici la stabilirea legăturilor care să permită conexiuni specifice.

Dimpotrivă, cel de-al doilea capitol din evaluarea Programului „Sărăcie 3”, referitor la dezvoltarea integrării, oferă o imagine mai optimistă. În acest capitol se demonstrează că dezvoltarea locală poate contribui la inserarea socială și la practicile de ocupare a forței de muncă. Unele proiecte Sărăcie 3 desfășurate în Italia, Franța, Danemarca, Belgia, Irlanda și Spania confirmă faptul că a fost posibilă înființarea Agențiilor de dezvoltare locală, mobilizarea actorilor locali prin utilizarea resurselor neexplorate, satisfacerea nevoilor fără a trece dincolo de procesele tradiționale standard de instruire profesională. În acest fel, raportul critică beneficiile fiscale, împrumuturile cu procente mici în cazul dobânzilor și ajutoarele financiare oferite întreprinderilor comerciale, și accentuează importanța tot mai mare a rolului întreprinderilor sociale, indiferent de denumirea pe care o poartă: „Community Business” în Marea Britanie și în Irlanda, „Entreprises d’Insertion y Regies de Quartier” în Franța, „Entreprises de Formation par le Travail y Actions Intégrés de Développement” în Belgia sau “Cooperativas Sociales” în Italia și Spania.

Prin urmare, Programul „Sărăcie 3”, pornind de la experiențe în teritoriu – perspectivă diferită față de cea specifică Programului 2 organizată pe grupuri țintă¹⁵ -, a implementat o serie de măsuri foarte utile pentru articularea strategiilor de inserare pe piața forței de muncă și de luptă împotriva excluderii, în special prin dezvoltarea locală și unele aspecte de economie socială. Prin accentuarea conceptului de excludere socială, se trezește, în același timp, un interes tot mai mare pentru abordări mai bine integrate și mai cuprinzătoare. Indiferent de eforturile depuse, atât Programul „Sărăcie 2” cât și Programul „Sărăcie 3” au eșuat în tentativa de a mobiliza semnificativ organizațiile sindicale ale muncitorilor și organizațiile angajatorilor. Acest lucru nu le-a împiedicat însă să participe la seminarii transnaționale și la unele proiecte. La finalul Programului „Sărăcie 3”, conceptul de „responsabilitate socială a întreprinderilor” a început să fie subiectul unor discuții care, ulterior, se vor dovedi de o reală importanță.

---

¹³ Conroy, P. (1994). Bilan et évaluation. Document de Synthèse. GEiE. Lille.

¹⁴ Pentru o prezentare mai detaliată a acestor „neconcordanțe”, a se vedea analiza realizată de Comisia Europeană asupra Programa Pobreza 3. Comisión Europea. (1995). Informe final sobre la aplicación del Programa Comunitario para la integración económica y social de los grupos menos favorecidos. Pobreza 3. Bruxelles. 27.03.1995. COM (95). (pag. 60 și 61).

¹⁵ Pentru o prezentare mai detaliată a acestor Programe, a se vedea Estivill, J., Aires, S. (2007). De Lisboa 2000 a Lisboa 2007: regresso ao futuro. Porto. Ed. REAPN.

2.3. Ani de succese: 1989-1994

Deși uneori „apa” dintre politica de ocupare a forței de muncă și politica socială pare stătută, alteori aceasta pare să curgă foarte repede. Acest lucru a fost observat la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90. Semnarea Actului Unic European în 1986 și intrarea sa în vigoare în 1987 reprezintă principalul context în care are loc această accelerare. Prin acest act se confirmă dorința de creare a unei armonizări economice și sociale mai mari și de sporire a competențelor Comunității, permițând astfel adoptarea anumitor decizii și Directive cu ajutorul majorității calificate (și nu prin vot unanim). Se acordă un rol mai important Parlamentului European și, astfel, dialogul social este susținut prin reforma din 1988 prin care se menționează Fondurile Structurale FEOGA (agricultură), FEDER (regional) și ESF (social).

În cadrul Fondurilor Structurale FEOGA a fost creat programul LEADER (pentru dezvoltarea rurală) în 1991, finalizat în 1994. Începând cu acest an și până în 1999 s-a desfășurat programul LEADER II, iar între 2000 și 2006 programul LEADER +. Pe parcursul tuturor acestor ani, grupurile de acțiune locale au promovat strategii pentru crearea a locuri de muncă noi, investind în infrastructură, dezvoltând strategii pentru păstrarea populațiilor locale și îmbunătățirea producției agricole.

Tot în cadrul acestui document și prin intermediul amendamentelor din 1993 se organizează două inițiative noi pentru perioada 1994-1999: EMPLOYMENT (OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ) și ADAPT (ADAPTARE). Prima dintre acestea avea drept scop dezvoltarea resurselor umane și îmbunătățirea modului de funcționare a pieței forței de muncă. Cu un buget de 1.914 milioane de euro, EMPLOYMENT cuprinde mai multe inițiative: NOW (al cărui obiect sunt femeile), HORIZON (pentru persoane cu dizabilități), YOUTHSTART (pentru tineri) și INTEGRA (pentru grupurile sociale dezavantajate, în general). Cea de a doua inițiativă care beneficiază de un buget de 1.650 milioane de euro avea drept scop promovarea adaptării forței de muncă la schimbările din domeniul economic. Fiecare dintre aceste programe funcționa în mod independent (de exemplu, există foarte puține legături între proiectele promovate de ADAPT și INTEGRA).

Acest nou impuls¹⁶ decisiv pentru acești ani derivă dintr-un context influențat de: eșecul și retragerea lui Ronald Reagan (din Statele Unite ale Americii) și a lui Margaret Thatcher (versiunea europeană a aceluiași tip de politici) și, implicit, a politicilor promovate de aceștia; aderarea Portugaliei și a Spaniei la CEE (1986) care a reînnoit „europenismul”; buna înțelegere a axei franco-germane; afirmarea, în zonele periferice ale Europei, a opțiunilor de centru-stânga și coordonarea îmbunătățită dintre organizațiile sindicale ale muncitorilor și angajatori, dat fiind faptul că în 1985 (în Val-Duchesse) a fost inițiat dialogul bipartit care înregistrase progrese importante comparativ cu dezacordurile referitoare la reconversia industrială din anii '70. Mișcarea asociativă care până în acel moment nu deținea o poziție importantă la nivel european începea să se dezvolte¹⁷. Raportul cu Parlamentul era, de asemenea, favorabil; multe inițiative lansate de Comisia Europeană au fost susținute, și ulterior aprobate, de Consiliul European.

Actul Unic a condus la o discuție interesantă pe tema dimensiunii sociale a pieței interne¹⁸. Unii lideri europeni s-au temut că libera competiție va submina instrumentele sociale, în

¹⁶ Quintín, O., Favarel-Davas, B. (1999) L'europe sociale. Enjeux et réalités. Documentation Française. Paris.

¹⁷ La sfârșitul celui de-al doilea Program European au fost puse bazele unor rețele care, mai târziu, au condus la crearea Rețelei europene de luptă împotriva sărăciei (1989). Pentru mai multe informații și pentru contextul situațional al acelor ani, a se vedea Comunicările din congresul de la Galway din cadrul președenției irlandeze din 1990. Parteneri în dezvoltare. Galway.

¹⁸ Venturini, P., (1988) Un espace social européen à l'horizon 1992. CCE. Bruxelles y Parlement européen. La dimension sociale du marché intérieur. Résolution du 15 Mars 1989. Pentru poziția UNICE, a se vedea UNICE. La dimension sociale du marché intérieur. Bruxelles. 30 novembre 1988.

special cele referitoare la legislația din domeniul muncii, și va provoca un dumping social intern de care vor beneficia numai ultimele state aderente (Grecia în 1981, Spania și Portugalia în 1986), având în vedere mai ales faptul că nivelul protecției sociale din aceste state era inferior.

În urma acestor discuții, crearea și aprobarea Cartei drepturilor sociale fundamentale de către Consiliul European erau justificate. La originea acestei Carte stătea ideea conform căreia pentru a garanta un standard social minim pentru toți cetățenii era necesară o abordare în baza unor drepturi egale. Dacă acest document ar fi avut putere juridică, ar fi permis Curții Europene să promoveze o legislație socială mai avansată. Din păcate, opoziția guvernului englez a fost foarte puternică, astfel încât această inițiativă a rămas la statutul de declarație a președinților de state și de guverne, fără consecințe pe plan juridic, făcând referire numai la drepturile muncitorilor (libera circulație, ocuparea forței de muncă și acordarea unor venituri corespunzătoare, îmbunătățirea condițiilor de trai și de lucru, asigurarea acelorași condiții de lucru pentru bărbați și femei, libertatea de asociere și de negociere colectivă, libertatea de informare, consultare și participare).

Această Cartă reprezenta un pas înainte ... în special pentru muncitori. Pentru restul cetățenilor însă, cei care nu erau plătiți, riscul¹⁹ progresării în această direcție (de protejare a celor care dețin un loc de muncă) nu făcea decât să confirme diferențele existente între:

- ✓ Cei care dețin un loc de muncă și beneficiază de protecție socială,
- ✓ Cei care dețin un loc de muncă dar nu beneficiază de protecție (economia neagră, locuri de muncă nesigure ...),
- ✓ Cei care beneficiază de protecție dar nu dețin un loc de muncă (pensionari, persoane cu dizabilități, șomeri ...),
- ✓ Și, în final, cei care nu aparțin grupurilor menționate anterior.

Comisia Europeană a adăugat Cartei un Plan de acțiune²⁰ care cuprinde 49 de măsuri și 47 de Directive pentru aplicare. Cu toate acestea, numai 16 din cele 28 au fost adoptate.

Dacă această Cartă prezintă o listă de drepturi care pot fi obținute, drept acoperișul construcției europene, era totuși necesar să se stabilească fundația acestei construcții. Pentru aceasta a fost stabilită o altă inițiativă: Hotărârea Parlamentului European din 1988, care avea să fie urmată de Recomandarea Consiliului de miniștri din 1992, referitoare la introducerea veniturilor minime la nivel național.

Denumirea interesantă a Recomandării²¹ explică negocierile dure care au avut loc în vederea aprobării acesteia: „Criteriile comune referitoare la resursele suficiente și ajutoarele financiare din sistemele de protecție socială”. Aceste negocieri au avut la bază diferite culturi sociale, diversitatea sistemelor de protecție socială și a semnificației atribuită de fiecare stat conceptului de „venit minim”. De fapt, în acest punct, graficele de venit minim existau numai în statele care le-au adoptat pe durata anilor post-belici înfloritori, în contextul dezvoltării economiei de piață care asigură siguranță socială majorității cetățenilor europeni „din leagăn și până la mormânt”.

În aceste țări (Austria, Germania, Olanda, Irlanda, Danemarca, Marea Britanie, Suedia și Finlanda) venitul minim se dorea a fi ultima plasă de siguranță care să asigure nivelul minim de salarizare pentru cele mai sărace grupuri. La sfârșitul anilor '80, graficele de venit minim au fost adoptate și de către alte țări (Luxembourg în 1986, Franța în 1988 și Comunitățile

¹⁹ Confederația organizațiilor sindicale ale muncitorilor au avertizat asupra existenței acestui risc. A se vedea CES (1994). Engagement de la CES dans la lutte contre l'exclusion sociale. Pour une Europe sans exclus. Bruxelles.

²⁰ Communication de la Comision sur un programme d'action relatif a la mise en oeuvre des droits fondamentaux des travailleurs (COM (89) 56. 8th de Novembre 1989.

²¹ Recomendación del Consejo (1992). Criterios comunes relativos a recursos y prestaciones suficientes en los sistemas de protección social. Bruselas.

Autonome ale Spaniei între 1989 și 1992), introducând astfel conceptele de obligație și de dreptul la inserare. Mai târziu, Portugalia a adoptat și ea aceste grafice (1997) adoptând același model de venit minim de integrare socială.²² În ceea ce privește Italia, aceasta s-a limitat la efectuarea unui experiment la nivel local între 1998 și 2000.²³ Referitor la modelele anterioare, introducerea conceptului de inserare a adus cu ea o modificare semnificativă.

În vederea analizării diferențelor și asemănarilor dintre aceste două generații de modele de venit minim, putea recurge la mai multe criterii.²⁴ Cu toate acestea, în acest caz, cel mai relevant criteriu este cel al raportului cu piața forței de muncă care arată că în toate țările venitul minim reprezintă unul dintre cele mai sensibile, necesare și specifice instrumente de luptă împotriva sărăciei, din perspectiva garanției de menținere a venitului. În apropiate toate statele europene, venitul minim este prezentat ca un ajutor financiar de asistență complementară care ar trebui să asiste persoanele în depășirea, pe cât posibil, a situațiilor excepționale de șomaj, împovărare și excludere. Această caracteristică comună include, într-o anumită măsură, două logici distincte.²⁵ În una dintre acestea, există o legătură directă între lipsa venitului și a locului de muncă. Conform aceleiași logici, persoana care solicită acest ajutor financiar ar trebui stimulată să găsească un loc de muncă. În cazul celei de-a doua logici, asociată mai mult conceptului de excludere socială, insuficiența veniturilor este un simptom, mai mult sau mai puțin important, al unei probleme care merge dincolo de sfera economică și care necesită mai mult de o „simplă” căutare a unui loc de muncă.

În cazul primei logici, existente în majoritatea statelor Europei de est, disponibilitatea de a accepta un loc de muncă reprezintă condiția necesară pentru obținerea venitului minim. În mod normal, acest lucru înseamnă că receptorul trebuie să fie înscris la agențiile de angajare locale. De la această obligație sunt scutite numai un număr limitat de persoane sau grupuri; în cazul Austriei și Luxemburgului, de exemplu, legislația îi scutește pe cei care își finalizează studiile sau au grijă de bătrâni sau copii. Trebuie să avem în vedere că, în unele țări, obligația de a accepta un loc de muncă este mai strictă pentru cei care beneficiază de venitul minim decât pentru cei care beneficiază de ajutorul de șomaj.

Pe lângă datoria de înscriere, acest tip de legislație include și alte mecanisme care accentuează disponibilitatea de a lucra cu o serie de măsuri de stimulare și represiune, precum amenințarea de a suprima sau a reduce venitul minim în cazul în care beneficiarul refuză un loc de muncă sau o propunere de instruire. Acest lucru este posibil, de exemplu, în Danemarca, Finlanda sau Marea Britanie.

Cea de a doua logică accentuează „contractul de integrare” ce conține mai ales un set de părți opuse care nu sunt în mod necesar sau direct asociate cu activitățile de ocupare a forței de muncă (aspecte legate de familie, sănătate, instruire ...), și nu obligația unilaterală a beneficiarului. Această logică trebuie înțeleasă ca un angajament reciproc între beneficiar și societate, demonstrat prin intermediul unei negocieri. Cu toate acestea, această negociere nu are loc de pe poziții egale și, în realitate, mai puțin de 50% dintre persoane încheie un astfel de contract. Un caz intermediar între aceste tipuri de logică pare să fie cel al Belgiei care a trecut de la prima logică la cea de a doua odată cu reforma din 1993²⁶, introducând un

²² Capucha, L., Guerreiro, M. D., (1997). Rendimento mínimo garantido: avaliação da fase experimental. Lisboa. Ministerul Muncii și Solidarității.

²³ Benassi, D., Mingione, E. (2003). Testarea venitului minim de includere în sistemul social italian. In Standing, G. (Ed.). Graficele de venit minim în Europe. ILO. Geneva.

²⁴ Pentru discuția despre influența lui Bismark sau Beveridge asupra venitului minim, a se vedea Milano, S. (1989) Le revenu minimum garanti. Paris. P.U.F.

²⁵ Analiza comparativă a lui Guibentif, P., Bouget, D. (1997) As políticas de rendimento mínimo na União Europeia. Lisboa. Ed. União das Mutualidades. Această publicație prezintă contribuțiile la un seminar european interesant desfășurat la Lisboa, în cadrul implementării venitului minim în Portugalia.

²⁶ Jacques, E. (1996). L'expérience belge de revenu minimum. Paper presented to the european Seminar on Minimum Income (1999). Lisboa. A se vedea și Vranken, J. (1999) Le minimex en mutation en Belgique in Pauget, S. L'Europe face a la pauvreté. Documentation Française. Paris.

contract de integrare socială obligatorie cu obligația legală referitoare la motivația de a lucra.²⁷ De asemenea, merită menționat cazul Danemarcei, deoarece obiectul în acest caz este reprezentat de persoanele care au probleme cu timpul și de tinerii cu vârsta cuprinsă între 18 și 24 de ani, introducând astfel obligația de a accepta locurile de muncă și instruirea propusă de autorități, sub sancțiunea pierderii ajutorului financiar. Acest model funcționează conform perspectivei de „activare”²⁸, a măsurilor care au fost deja implementate în țările din Scandinavia cu câțiva ani în urmă și care ulterior au fost introduse pe agenda de lucru a Uniunii Europene.

În toată țările, munca retribuită este considerată cel mai adecvat mijloc de intergrare profesională și de independență financiară. În multe țări, sunt incluse graficele de ajutoare de venit minim pentru studenți și pentru pregătirea profesională a beneficiarilor și a familiilor acestora. În alte cazuri, aceste ajutoare (împrumuturi rambursabile sau nerambursabile) au scopul de a facilita instruirea (Olanda, Austria), reluarea unei activități profesionale (Irlanda) sau chiar înființarea unei întreprinderi. De asemenea, este posibilă apelarea la ajutorul financiar de către o persoană care caută un loc de muncă (Belgia) și, în alte cazuri, instituțiile publice (Luxembourg) sunt cele care asigură locurile de muncă plătite, utile pentru comunități și pentru beneficiarii venitului minim.

Indiferent de situație, în cadrul protecției sociale și la recomandarea europeană, venitul minim permite interconexiunea dintre ocuparea forței de muncă și includere. Cu toate acestea, această posibilitate a fost numai o ipoteză, realizată numai la scară redusă²⁹. În unele țări, acest tip de măsuri a necesitat un efort comun al Ministerului pe probleme sociale și al Ministerelor de ocupare a forței de muncă, creând în același timp comisii interministeriale cu funcție de structuri de coordonare (Luxembourg, Franța și Portugalia) care uneori erau paralele la nivel local (acesta fiind cazul Comisiilor de inserare la nivel local, din cadrul Comunităților autonome din Spania, și al unor regiuni din Franța și Portugalia). În aceste regiuni de coordonare descentralizată, actorii locali, împreună cu organizațiile sindicale ale muncitorilor și antreprenorii, ar trebui să colaboreze, măcar la nivel teoretic, cu delegațiile teritoriale ale agențiilor naționale de angajare pe piața forței de muncă și ale serviciilor sociale.

Situată alături de așa-numita „bunăstare socială”, măsuri, servicii sociale și ajutoare financiare necontributive de la nivel local, experimentarea implementării graficelor de venituri minime și legăturile cu piața forței de muncă sunt acum analizate în cadrul unor cercetări care merită o atenție mai mare.³⁰

Recomandarea din 1992 merge dincolo de graficele de venit minim și stabilește dreptul individual, fără limită de timp, la resurse și ajutoare financiare suficiente, astfel încât persoanele să poată trăi în conformitate cu demnitatea umană.³¹ În ciuda ambiguității relative, Recomandarea permite realizarea unui echilibru între tradiție, care accentuează asigurarea resurselor, și o viziune mai amplă care insistă că această asigurare trebuie să reprezinte impulsul pentru integrarea economică și socială.

O altă inițiativă care a avut repercusiuni asupra acestui subiect a fost propunerea Comisiei Europene aprobată de Parlament și de Comitetul Economic și Social și adoptată ulterior de

²⁷ Berger, J. M, Van Ruymbeke, M.(1990). Le prix de la dignité humaine. Union des Villes et Communes Belges.Bruxelles

²⁸ Abrahason, P. Hansen, H. (1994). Venitul minim garantat în Danemarca. Bruxelles (raport întocmit pentru Comisia Europeană -DG V).

²⁹ Saraceno, Ch. (Ed.) (2004). Le dinamiche assistenziale in Europa. Sistemi nazionali e locali di contrasto alla povertà. Il Mulino. Bologna.

³⁰ A se vedea contribuțiile lui Kazepov, Sabatinelli, Eardley, Bradshaw, Heikkila, Nicaise, Milano, Standing, Euzebey, Paugam, Lelièvre, Nauze-Fichet, Ferrera, Gough și Saraceno

³¹ Influență directă a legislației germane Schulte, B. (1994). Synthèse des travaux. En L’avenir de la politique sociale européenne. Louvain. P.U.L. (De la 133 la 139).

Consiliul European în 1992. Ne referim la Recomandarea asupra Obiectivelor de Convergență și a Politicilor de Protecție Socială.³² Până în acel moment, autoritățile europene recunoscuseră numai avantajele coordonării sistemelor de protecție socială.³³ Cu toate acestea, impactul Actului Unic, progresele către o piață unică și discuția asupra dumping-ului social au oferit argumente favorabile pentru armonizarea/convergența³⁴ protecției sociale la nivel european.

Pe de o parte, încercarea de armonizare implica eforturi specifice pentru egalizarea veniturilor, contribuțiilor și rezervelor, stabilind astfel criteriile dincolo de obiectivul european. Pe de altă parte, convergența reprezenta o posibilitate mai ușoară dar mai puțin solicitantă, deoarece sugera că integrarea progresivă a economiilor va conduce la obținerea unui punct de sosire comun pentru protecția socială.³⁵ Acesta va reprezenta aspectul dominant pentru următorii ani, din cauza problemelor financiare și a reticenței uriașe a Statelor de a acorda un minim din competențele proprii în acest domeniu, pe de o parte, și al complexității egalizării sistemelor extrem de diferite care au drept obiect diferitele modele europene de stat cu sistem de ajutor social³⁶ și securitate socială, precum și a impactului său asupra reducerii sărăciei³⁷, pe de altă parte. De fapt, în același timp cu numărul crescător de beneficiari ai venitului minim (majoritatea ca urmare a șomajului pe termen lung), în anii '90, discuția va oscila între sistemele de protecție care ofereau și mai mulți bani și așa-numitele rezerve pasive (șomaj și persoane în vârstă), opuse celor care implementau măsuri mai active, în comparație cu modelele de protecție socială japoneze și nord americane.

Acești ani de succese (care s-au încheiat în 1993-1994), merită evidențiați, deoarece ei sunt responsabili pentru veștile rele (sfârșitul Programului Sărăcie 3) și renunțarea ulterioară la Programul „Sărăcie 4”. Acest lucru a condus la nefructificarea posibilității de a beneficia de unul din interlocutorii „cuplului ocupare a forței de muncă - includere”, deși au fost dezvoltate alte inițiative din cadrul Fondului Social European, cum a fost cazul Programului URBAN³⁸. Distanța dintre Cartea Verde de politici sociale europene³⁹ (1993) și cea Albă⁴⁰ (1994) este edificatoare pentru un sfârșit de epocă marcat de vivacitatea speranței și un început de eră marcat de un pragmatism fără culoare. Vestea bună a venit de la Bruxelles odată cu publicarea Cărții Albe a lui Jacques Delors⁴¹ care prevestea timpuri noi și, în special, locuri noi de întâlnire pentru strategiile de ocupare a forței de muncă și de includere socială.

---

³² Comisia Europeană. Criterii comune referitoare la resursele suficiente și asistența socială în protecția socială. Bruxelles. 24 iunie 1992.

³³ Acest lucru pune în lumină art. 51 al Tratatului de la Roma și Regulamentele din decembrie 1958 și iunie și martie 1972. Obiectul acestuia a fost impactul protecției sociale asupra circulației muncitorilor.

³⁴ Pentru o discuție mai eficientă asupra influenței acelor ani, a se vedea Chassard, Y.(1992). Pour une Convergence des politiques des Etats membres dans le domaine de la protection sociale. Revue. Droit Social. Paris

³⁵ Estivill, J (1998). Citoyenneté, protection sociale et insertion dans l'Europe du Sud. Em AAVV. Excluant...Exclu. Editions de L'université de Bruxelles. Bruxelles. A se vedea opinia contrară în White, J. M.(1992). La convergence des objectifs et les politiques sociales en Europe. Revue Europe Social n- 5. Paris. (Paginile 49 și 50).

³⁶ Literatura scrisă pe acest subiect este vastă. O culegere bună este Pierson, C., Castles, F. G. (2000). Cititorul statului cu sistem de ajutor social. Polity Press, Londra.

³⁷ Deleeck, H. (Ed.) (1992) Indicatorii sărăciei și caracterul adecvat al securității sociale. Avebury. Aldershot. Aceasta este una dintre cercetările finanțate la finalul Programului „Sărăcie 2”, concentrată asupra conceptului de „nesiguranță existentă”. Merită menționat că acesta a fost momentul în care influența ajutoarelor sociale asupra sărăciei a început să fie introdusă în statisticile europene cu nuanța de „înainte” și după” transferurile sociale.

³⁸ Programul Urban a avut două etape: prima a fost între 1994 și 1999, iar a doua între 2002 și 2006. Proiectele sale au reușit numai în mod excepțional să construiască punți de legătură între angajare și includere, acesta nefiind un obiectiv al acestui program, deși a avut efecte asupra integralității experiențelor de dezvoltare urbană.

³⁹ Commission Européenne. Politique sociale européenne (1993). Options pour l'Union. Bruxelles e Commission des Communautés Européennes (1994). L'avenir de la politique sociale européenne. Presses Universitaires de Louvain. Louvain-La-Neuve.

⁴⁰ Comisión europea (1994).La política social europea. Un paso adelante para la Unión .Luxemburgo. Com (94) 333.

⁴¹ Comisión Europea (1993). Libro Blanco sobre crecimiento, competitividad y empleo. Bruxelles. Boletín CEE.(Suplemento 6/93)

De fapt, și ca urmare a creșterii ratei șomajului care afecta peste 10% din populați activă, 21,1% din tineri și peste 17 milioane de cetățeni, Cartea Albă referitoare la Dezvoltare, Competitivitate și Ocupare a forței de muncă a lui Delors (publicată în 1993) precizează că economia europeană se dezvoltă, însă creează mai puține locuri de muncă. Conform acestei publicații, este necesară promovarea instruirii, sporirea flexibilității interne și externe și a încrederii în descentralizarea inițiativelor, reducerea costurilor pentru munca necalificată, reînnoirea politicilor de ocupare a forței de muncă și găsirea de răspunsuri pentru nevoile noi. Aceste ultime două puncte sunt cele care delimitează „colțul” unde va fi posibilă identificarea nevoilor care nu au fost recunoscute de piață și nu au fost acoperite de Stat, în vederea creării de locuri de muncă noi. Cartea Albă poate fi considerată drept „testamentul” președintelui Comisiei, deși, un an mai târziu, acest lucru nu mai era valabil. Cu toate acestea, „testamentul” său nu va dispărea deoarece ideile principale conținute în acesta vor reapărea în noile inițiative ale „oportunităților de ocupare a forței de muncă”.

Consiliul European de la Essen (1994) stabilea cinci linii de acțiune pe termen scurt și mediu pentru ocuparea forței de muncă. În raportul despre ocuparea forței de muncă în Europa anului 1995⁴², aceste linii erau deja reflectate și accentul era deja pus pe posibilitatea implementării acestuia, la nivel local. În același an, Comisia publică⁴³ un document de lucru referitor la dezvoltarea locală și inițiativele de ocupare a forței de muncă, care descrie cele 17 obiective în care sunt structurate noile „oportunități de ocupare a forței de muncă” și un Comunicat adresat Consiliului și Parlamentului⁴⁴ despre dezvoltarea locală. Această perspectivă își are originea în decada anterioară când OECD lansase, în 1982, Programul său de Inițiative Locale de Ocupare a Forței de Muncă (IAL) care a avut un ecou benefic în ceea ce privește implementarea sa în țările latine din Europa, în special în: Italia⁴⁵, Spania⁴⁶ și Portugalia⁴⁷. Acest program a fost adaptat pentru contextul european cu ajutorul unui program numit LEDA. În contextul dezvoltării locale, elementele de luptă împotriva sărăciei și de inserare prin ocuparea forței de muncă⁴⁸ nu au fost mereu prezente: în primul rând, pentru că în prima generație de politici de dezvoltare locală investițiile publice centralizate s-au realizat în așa fel încât să conducă la realizarea unor „catedrale în deșert”, cu puține repercusiuni asupra celor mai vulnerabile popoare și cu un tip de ocupare care a dispărut și odată cu dispariția impulsurilor de la o sursă verticală; în al doilea rând, pentru că în teritoriile cu o inegalitate inițială foarte mare, sunt foarte rare cazurile în care efectele pozitive, în termeni economici, pot avea impact asupra regiunilor mai sărace și pot crea locuri de muncă mai accesibile; în al treilea rând, pentru că accentul se punea pe activitățile și sectoarele care necesită o bună pregătire și care, în termeni de muncă, sunt foarte puțin intensive, adică neadecvate, pentru publicul țintă; în cele din urmă, pentru că în absența unei continuități pe termen lung bazată pe o perspectivă cuprinzătoare, rezultatele finale tind să reproducă punctul de plecare.

Este necesar să se stabilească un set de condiții pentru ca dezvoltarea locală să poată înlătura riscul de deconectare dintre inserarea prin ocupare a forței de muncă și lupta împotriva sărăciei, considerând acest lucru ca parte integrantă a sferei de asistență⁴⁹. Între aceste condiții, este necesar să se sublinieze nevoia de împărtășire a obiectivului comun de dezvoltare socială și economică⁵⁰; de promovare a capitalului social⁵¹ și a bunurilor colective,

⁴² Comisión Europea. (1995). El empleo en Europa. Luxemburgo. OPOCE

⁴³ Comisión Europea. (1995). Las iniciativas locales de desarrollo y empleo. Luxemburgo. OPOCE.

⁴⁴ Comunicación de la Comisión. (1995). Una estrategia europea de estímulo a las iniciativas de desarrollo y empleo. Diario Oficial de las Comunidades Europeas. (12.10.1995).

⁴⁵ Trigilia, C. (2005). Sviluppo locale. Un progetto per l'Italia. Ed Latreza. Roma-Bari

⁴⁶ Vazquez Barquero, A. (1993). Política económica local. Ed. Piramide. Madrid.

⁴⁷ Henriques, J. M., Lopes, R. G., Batista, A. J. (1991). O programa ILE em Portugal. Ed. Escher. Lisboa

⁴⁸ Estivill, J. (2007). Estrategias locales para enfrentar la pobreza urbana. Panorama internacional. Lima. Proyecto PROPOLI.

⁴⁹ Barreiro, E., Jiménez, E., Sanchez, J.E. (1998). Los nuevos yacimientos de empleo. Barcelona. Fundació CIREM. (Paginile 145 și 146)

⁵⁰ Sauvage, P. (Ed.) (1996). Reconcilier l'économie et le social. O.C.D.E. Paris

de reînnoire a bunăstării sociale locale, de descoperire a rolului posibil de inițiere și planificare al autorităților locale, de incorporare a dinamicii oferite de experiența întreprinderilor sociale⁵² și de îmbunătățire a capacității unui set de actori locali și, în special, a lumii asociative și a persoanelor care suferă de pe urma sărăciei⁵³.

După 1996, Comisia luase deja câteva inițiative (Programele ERGO, LEDA și ELISE), lansase câteva invitații de desfășurare a acțiunilor experimentale, pe fondul noilor „oportunități de ocupare a forței de muncă”. Prin intermediul articolului 10 din ERDF și al articolului 6 din ESF, au fost finanțate un set de proiecte care vor fi implementate în această perspectivă. Ne referim la servicii pentru viața cotidiană (asistență la domiciliu, îngrijire a copiilor, asistență pentru tineri care nu sunt autosuficienți și pentru bătrâni ...) care pot îmbunătăți calitatea vieții (clădiri și reabilitarea caselor, transport public local, securitate, mici activități economice, administrarea colectivă a energiei ...), și a modului de petrecere a timpului liber (turism rural, păstrarea patrimoniului cultural local ...), precum și a serviciilor pentru îngrijirea mediului înconjurător (administrarea apelor și a deșeurilor, protejarea zonelor naturale ...). Pe scurt, acestea sunt activități care pot satisface nevoi noi, care creionează piețe incomplete care apar, care au vizibilitate și satisfacere locală și sunt intensive din punct de vedere al ocupării forței de muncă. Aici, putem experimenta o „punte locală” care satisface nevoile ce afectează persoanele cele mai vulnerabile, creând, în același timp, mai multe locuri de muncă. Aceste inițiative sunt expuse numai riscului de creare a unui cerc vicios și închis care reproduce situații de excludere socială și teritorială, în cazul în care nu sunt capabile să îmbunătățească capacitățile de muncă și să rupă acest cerc prin legături cu spații economice mai ample.

2.4. 1997: începutul (mai oficial) al istoriei acestui „cuplu”

În 1997, trei evenimente promovează începutul relațiilor oficiale ale acestui „cuplu”. Unul dintre acestea este semnarea Tratatului de la Amsterdam, al doilea este summit-ul de la Luxembourg care conduce la crearea Strategiei europene de ocupare a forței de muncă, iar al treilea este crearea Programului Comunitar „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă”.

În Tratatul de la Maastricht, semnat în februarie 1992, era posibilă introducerea unui „protocol special” (la care Marea Britanie nu a participat) care a sporit, deși timid, domeniile sociale în cazul cărora deciziile puteau fi luate fără întrunirea votului unanim. Cu toate acestea, acest Tratat, semnat într-un context de depresie economică, va fi amintit în special pentru obligațiile impuse Statelor Membre în vederea întrunirii unui set de criterii de convergență economică. Aceste criterii aveau o influență directă asupra reducerii investițiilor publice sociale din mai multe țări. Pe de altă parte, Tratatul de la Amsterdam semnat în 1997 și intrat în vigoare în 1999, face referire directă la aspectele legate de ocuparea forței de muncă⁵⁴ și excludere socială.

După Consiliul European deja amintit din Essen din 1994, cel din 1996 din Dublin solicita Comisiei stabilirea unor indicatori comuni care să fie implementați prin intermediul unui tip de „etapizare” (cu stabilirea unor obiective intermediare). Apoi, are loc implementarea primelor planuri „plurianuale”. „Pactul de încredere pentru ocuparea forței de muncă” avea să susțină această strategie, având în vedere că prin Conferința Interguvernamentală din

---

⁵¹ Există numeroase lucrări teoretice asupra acestui concept. O referință bună (cu textele creatorilor acestuia și altele) este Bevoort, A., Lallement, M. (Ed.). (2006). *Le capital social*. Ed. La Découverte-Mauss. Paris.

⁵² Provasi, G. (2002) (Ed.). *Lo sviluppo locale: una nuova frontiera per il non profit*. F. Angeli. Milano. y Laville, J.-L., Eme, B.

⁵³ Jouen, M (Coord.). (1997) *Premier rapport sur les initiatives locales de développement et de l'emploi*. Commission Européenne. Bruxelles.

⁵⁴ Pentru prezentarea compeltă a poziției angajatorilor și organizațiilor sindicale ale muncitorilor europeni, a se consulta CES, UNICE, CEEP. *Contribution des partenaires sociaux au sommet sur l'emploi*. 13/11/1997.

1996/1997 era posibilă includerea în viitorul Tratat de la Amsterdam a unui nou capitol despre ocuparea forței de muncă. În acest fel, cel de-al optulea capitol recunoaște interesul comun la nivel european (art. 126) și posibilitatea de stabilire a unei strategii coordonate la acest nivel, fără a nega existența politicilor proprii ale Statelor pentru piața internă a forței de muncă. Această strategie are la bază Linii directoare comune care pot fi adoptate prin majoritatea calificată a Consiliului European. Aceste Linii directoare au fost propuse de Comisie conform rapoartelor anuale despre ocuparea forței de muncă elaborate de Comisie și de Consiliu în cadrul îndrumării economice a uniunii monetare. Fiecare Stat trebuie să transmită un raport care prezintă măsurile implementate în paralel cu Linii directoare comune. Consiliul analizează aceste rapoarte anuale și, dacă este necesar, poate adopta, cu majoritatea calificată, recomandările propuse Statelor Membre care nu respectă întru totul respectivele Linii directoare. Acest proces complex este identic pentru deciziile din domeniul politicii economice din acea perioadă, dar, cu privire la ocuparea forței de muncă, nu se precizează nicio sancțiune pentru acele State care nu îndeplinesc prevederile Tratatului.

Noul capitol constituie un Comitet de consiliere în materie de ocupare a forței de muncă (art. 130) care susține Consiliul pe probleme sociale, în coordonare cu politicile de pe piața națională a forței de muncă. Acest Comitet poate oferi recomandări la cererea Consiliului sau Comitetului European sau din proprie inițiativă. De asemenea, Tratatul prevede posibilitatea schimbului de experiență și de informații (art. 127 și 129) al căror scop este promovarea cooperării între State și a acțiunilor acestora. Această posibilitate ar conduce la promovarea unor revizuri echitabile, în baza unor linii directoare de bune practici. O prevedere suplimentară creează un mecanism prin intermediul căruia să se aibă în vedere repercusiunile asupra ocupării forței de muncă. Tratatul de la Amsterdam nu numai că include numai un articol ce permite lupta împotriva tuturor tipurilor de discriminare (art. 13), ci și integrează „protocolul social” anterior de la Maastricht și adaugă posibilitatea de adoptare a măsurilor de luptă împotriva excluderii sociale (art. 136 și 137), ceea ce indică posibilitatea de a avea din nou, în acest domeniu, programe de acțiuni comunitare. În acest fel, cei trei ani „în deșert” au ajuns la final odată cu sfârșitul Programului „Sărăcie 3” și cu neaprobarea Programului „Sărăcie 4”. Merită amintită importanța „flăcărilor de speranță” oscilante alimentate de inițiativele comunitare INTEGRA și URBAN care, într-un anumit mod, au avut o influență pozitivă asupra întregului proces.

Prin acest nou Tratat, și privind la strategiile de ocupare a forței de muncă și de includere socială, nu există niciun dubiu asupra faptului că organismele europene, și în special Comisia, susțin, coordonează și promovează schimbul, iar organismele naționale își păstrează competențele de implementare. Strategiile de ocupare a forței de muncă au beneficiat de o susținere importantă în cadrul summit-ului de la Luxembourg din 1997, în timp ce strategiile de includere socială au trebuit să aștepte până la summit-ul de la Lisabona din 2000.

Există mai multe împrejurări care explică apariția Strategiei europene de ocupare a forței de muncă. În acel moment, în unele țări rata șomajului era redusă (Austria și Luxembourg), iar alte țări aveau capacitatea de a reduce această rată în mod semnificativ (Danemarca, Portugalia și Olanda). Cu toate acestea, în Franța, Germania, Spania, Italia, Belgia și Grecia, rata șomajului era foarte ridicată.⁵⁵ Ideea necesității unui proces de învățare comun pentru State a apărut ca urmare a acestei observații. În timpul anilor '90, au fost implementate mai multe strategii de ocupare a forței de muncă, însă niciuna din variabilele convenționale ale pieței forței de muncă nu a putut explica cea mai mare și cea mai redusă eficiență a unei țări, astfel încât să fie înlăturată orice neclaritate. Toate Statele au trebuit să facă față consecințelor șocurilor externe și nesiguranței cu privire la modalitatea de a le face

---

⁵⁵ Goetschy, J. (2003). The European Employment Strategy, Multilevel governance and policy coordination: past, present, future em Zeitlin, J. Trubeck, D. M. Governing work and welfare in a new economy. European and American experiments. Oxford University Press. Oxford.

față/depăși⁵⁶; prin urmare, toate Statele erau interesate să apeleze la Linii directoare comune. În plus, decizia de a avea o monedă unică a limitat domeniul de acțiune al politicilor naționale de ocupare a forței de muncă, deoarece nu mai era posibilă devalorizarea monedei naționale, adaptarea autonomă a intereselor financiare sau creșterea deficitului public care, de regulă, conduc la crearea de locuri de muncă și asigură păstrarea sectoarelor economice vaste protejate de competitivitate. Acesta a fost și motivul pentru care guvernele au recunoscut elaborarea unei noi strategii supranaționale ca fiind o opțiune bună.

A existat o perioadă când impasul în care se afla politica socială a fost simțit mai puternic din cauza riscului sporit de delegitimizare a majorității guvernelor de centru – stânga, deși în acel moment acestea dominau peisajul Uniunii Europene. Astfel, strategia europeană este rezultatul negocierilor purtate de cei care au insistat asupra reformelor economice necesare și cei care puneau accent pe aspectele sociale, care permiteau combinarea stabilirii unor obiective europene comune cu identificarea la nivel național a instrumentelor de acțiune⁵⁷.

Consiliul European extraordinar pe probleme de ocupare a forței de muncă desfășurat la Luxembourg în noiembrie 1997 a marcat o evoluție importantă în vederea îndeplinirii prevederilor Tratatului în materie de cooperare pentru ocuparea forței de muncă, la nivel european. La acest punct, au fost adoptate următoarele patru Linii directoare pentru îmbunătățirea capacității de inserare profesională. Aceste prevederi aveau drept scop sporirea „șanselor de angajare pe piața forței de muncă” ale șomerilor (concept foarte discutat) prin: 1) prevenirea apariției șomajului și a șomajului pe termen lung în rândul tinerilor; 2) trecerea de la măsurile pasive la cele active, considerând că Statele ar trebui să folosească în medie 38% din cheltuieli pentru finanțarea acestor politici, propunând în același timp reanalizarea sistemelor și beneficiilor fiscale pentru a spori atractivitatea pieței forței de muncă, crescând astfel numărul de persoane care beneficiază de pregătire profesională, dat fiind că acesta ar trebui să ajungă la cel puțin 20% în cazul șomerilor; 3) parteneriat mai dinamic (un alt concept rezultat în urma Programului „Sărăcie 3”⁵⁸), prin care organizațiile sindicale ale muncitorilor și întreprinderile să fie implicate mai mult în inserarea profesională, prin elaborarea de contracte care să permită pregătirea permanentă; 4) facilitarea trecerii de la învățământ la muncă și 5) promovarea integrării pe piața forței de muncă a grupurilor sociale cu dificultăți speciale, precum persoanele dezavantajate.

- Dezvoltarea unui spirit întreprinzător prin: 1) reducerea și simplificarea sarcinilor administrative care îngreunează activitatea întreprinderilor mici și mijlocii, deoarece acestea au posibilitatea de a crea mai multe locuri de muncă; 2) fructificarea posibilităților de creare a unor forme noi de ocupare a forței de muncă prin intermediul economiei sociale, a dezvoltării locale, și crearea unor servicii de proximitate, și 3) reducerea responsabilităților fiscale și, în special, a costurilor nesalariale aferente muncilor necalificate.
- Promovarea capacității de adaptare a întreprinderilor și a muncitorilor acestora, prin: 1) modernizarea activităților prin planificare anuală și reducere a programului de lucru, reducerea orelor de lucru suplimentare și încurajarea locurilor de muncă cu normă redusă; 2) posibilitatea de introducere în legislația națională a unor prevederi contractuale mai „adaptabile” care să includă nivele de securitate „suficiente” și un statut profesional mai bun, și 3) sprijinirea capacității de adaptare a întreprinderilor, prin investiții în resursele umane.
- Încurajarea egalității de șanse pentru bărbați și femei prin: 1) lupta împotriva discriminării femeilor la locul de muncă, promovarea salariilor egale și înlăturarea

⁵⁶ Trubeck, D. Mosher, J. S. (2003). New governance, employment policy and the European social model in Zeitlin, J., Trubeck, D. M. OP. Cit.

⁵⁷ Visser, J. (2005). The OMC as selective amplifier for national strategies for reform. What Netherlands want to learn from Europe in Zeitlin, J., Pochet, P. The open method of coordination in action. The European Employment and social inclusion strategies. P. I. E. Peter Lang, Brussels

⁵⁸ Estivill, J. (1997) (Ed.). El partenariado social en Europa. Una estrategia participativa para la inserción. Ed. Hacer. Barcelona.

condițiilor de muncă diferite; stabilirea unor măsuri care să favorizeze familiile prin sprijinirea înființării de grădinițe și de servicii pentru asistarea persoanelor care nu sunt autosuficiente și mărirea duratei concediului de maternitate, și 4) facilitatea reintegrării pe piața forței de muncă.

Pe lângă aceste Linii directoare (denumite ulterior „Stâlpi”) pe care Statele au promis să le respecte (acest lucru fiind demonstrat în rapoartele anuale din 1998), Strategia europeană de ocupare a forței de muncă introduce Metoda Deschisă de Coordonare care, mai târziu, va fi aplicată pentru includerea socială în cadrul summit-ului de la Lisabona din 2000. Prin crearea acestei metode se intenționa nu numai sporirea coerenței Strategiei europene de ocupare a forței de muncă și utilizarea acesteia de către toate Statele, ci și aplicarea sa la specificitățile și caracteristicile piețelor de muncă proprii.

Formulată în acest mod, Strategia stabilește ca termen limită anul 2002. Pe parcursul acestor cinci ani au fost introduse mici modificări precum îmbunătățirea capacității de diagnosticare în rapoartele naționale, specificarea și cuantificarea unor obiective precum reducerea abandonului școlar cu 50% și oferirea unei posibilități de instruire pentru 25% dintre șomeri, aplicarea unei revizuiri echitabile și învățarea reciprocă a bunelor practici, realizarea unui set de indicatori comuni comparabili și introducerea de idei noi, cum ar fi capitalul de risc și elaborarea unor norme clare, stabile și de încredere pentru întreprinderile mici. Summit-urile de la Cardiff (1998) și Köln (1999) subliniază relația dintre Strategia europeană de ocupare a forței de muncă și variabilele macroeconomice care stabilesc un precedent imediat de coordonare și sincronizare cu ciclurile economice și deciziile de politică economică care vor caracteriza următoarea etapă din 2003.⁵⁹

Ar fi imposibil, și nici nu reprezintă obiectivul acestui studiu, să realizăm o evaluare a Strategiei europene inițiată la Luxembourg. În anul 2000 s-a realizat o evaluare intermediară de ordin tehnic⁶⁰, iar în 2002 o altă evaluare mai detaliată. Nu se poate nega că simpla existență a Strategiei europene de ocupare a forței de muncă a reprezentat o evoluție importantă: a permis colaborarea între State care înainte nu colaborau și a clarificat rolurile acestora (principiul subsidiarității), permițându-le, în același timp, să își păstreze în totalitate competențele în comparație cu cele ale organismelor europene și, mai concret, cu cele ale Comisiei. Metoda Deschisă de Coordonare reprezintă un proces complex ce reflectă echilibrul dintre obiectivele comune și stâlpi, la nivel european, și diversitatea pieței forței de muncă din fiecare Stat, conducând la o negociere comună și la supravegherea politicilor implementate. Planurile de Acțiune Naționale au fost obligate să urmeze aceste linii directoare dar, în același timp, acestea nu erau obligatorii. Ar fi justificat să ne întrebăm în ce măsură au fost respectate aceste linii directoare de Planurile Naționale sau au fost utile numai pentru prezentarea unor rapoarte în Bruxelles? Până în 2002, majoritatea Planurilor Naționale de Ocupare a Forței de Muncă au luat în considerare numai stâlpul „șanselor de angajare pe piața forței de muncă”; multe dintre acestea nu au avut stabilite obiective coerente sau cuantificate și au reprezentat un număr de măsuri fără nicio legătură; foarte puține dintre aceste Planuri au condus la stabilirea unor punți de legătură cu Planurile Naționale de Acțiune pentru Includere.

De fapt, trebuie să menționăm că setul de obiective și stâlpi agreat la Luxembourg a reprezentat, întâi de toate, linii directoare încurajatoare care nu au limitat sfera de acțiune a politicilor naționale din domeniul muncii. Este posibil ca acestea să fi influențat unele linii directoare similare și să fi avut consecințe asupra ultimilor cinci ani ai acestor politici (primatul politicilor active, conceptele de „șanse de angajare pe piața forței de muncă” și „adaptare”, egalitatea de șanse și concentrarea asupra unor grupuri specifice precum șomerii

⁵⁹ Prieto, A. La nueva fase de la Estrategia Europea de Empleo. Revista del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales n.º 52. Madrid

⁶⁰ Comisión Europea. Comunicación de 17 de Julio de 2002. Balance de cinco años de aplicación de la estrategia Europea de Empleo. Bruselas. COM.416.

pe termen lung, tinerii și femeile, precum și o deschidere mai mare a actorilor socio-economici). Încă o dată, este esențial să identificăm impactul acestor linii directoare comune asupra situațiilor la nivel național. Astfel, aceeași orientare – o deschidere mai mare a actorilor socio-economici – indica uneori o evoluție importantă în acele țări unde aceasta lipsea cu desăvârșire și riscul de a pierde sfera de acțiune acolo unde aveau loc acest tip de procese⁶¹.

O altă întrebare care merită adresată este: care au fost rezultatele? Cei mai optimiști folosesc aceste numere în justificările lor: crearea a peste 10 milioane de locuri de muncă (+6.5%), dintre care șase milioane au fost ocupate de femei; reducerea șomajului cu peste patru milioane (-25%); creșterea participării pe piața forței de muncă (cinci milioane); reducerea inegalității de gen în rata șomajului de la 20% la 18% și a ratei șomajului de la 12% la 9%; și reducerea responsabilităților fiscale aferente muncii⁶². Pentru cei pesimiști: economia europeană, chiar și în perioadele de dezvoltare, creează mai puține locuri de muncă decât economiile nord-americane sau japoneze și, în plus, calitatea locurilor de muncă din cadrul economiei europene este redusă (creșterea locurilor de muncă atipice, precare, temporare sau neoficiale)⁶³; un număr mare de persoane care nu sunt incluse pe piața forței de muncă, iar femeile sunt în continuare cele mai afectate de șomaj și cele mai prost plătite.

Următoarea întrebare ar fi: în ce măsură se datorează aceste rezultate Strategiei europene sau unei panorame conjuncturale favorabile capabilă să reducă șomajul și să creeze locuri de muncă noi? Nu este ușor să găsim un răspuns simplu⁶⁴ deoarece, pe lângă deciziile politice și măsurile pe termen scurt, tendințele pieței forței de muncă depind de mai mulți factori. În plus, în cadrul unei globalizări în dezvoltare, o dezvoltare care depinde de alte economii (în special de cea nord-americană) poate avea consecințe pozitive asupra ocupării forței de muncă din Europa. Cu toate acestea, această influență/dependență poate funcționa și în sens opus, așa cum s-a întâmplat după 11 septembrie 2001.

Ultima întrebare care merită ridicată este: Strategia europeană de ocupare a forței de muncă a influențat în ultimii cinci ani Fondul Social European și sărăcia? Nici aceasta nu este o întrebare ușoară. Cu toate acestea, și în relație cu Fondul Social European, putem verifica încercarea de adaptare la Strategia Europeană, punându-se accentul pe crearea locurilor de muncă, funcția de prevenție, egalitatea de șanse și accesul la informație și la tehnologiile de comunicare. Pentru acest Fond a fost alocată suma de 60.000.000.000 de euro pentru perioada 2000-2006 și, referitor la investiție, Comisia a stabilit un set de obiective conform cu Strategia europeană de ocupare a forței de muncă. Să vedem: aprox. 60% din buget ar trebui destinat sporirii „șanselor de angajare pe piața forței de muncă” și, în cadrul acestui procent, 11.000.000.000 de euro ar trebui folosite pentru lupta împotriva excluderii de pe piața forței de muncă; 8.000.000.000 de euro au fost alocate pentru promovarea spiritului întreprinzător și pentru crearea de locuri de muncă; 11.000.000.000 de euro au fost alocate pentru „adaptarea” forței de muncă prin concentrarea asupra învățării permanente aferente activităților întreprinderilor mici și mijlocii și utilizării tehnologiilor noi, iar 4.000.000 de euro ar trebui utilizate pentru acțiuni specifice în cadrul egalității de șanse. În plus, a fost creat Programul EQUAL ale cărui obiective au fost lupta împotriva inegalității și discriminării pe piața forței de muncă.

---

⁶¹ Walthéry, P. (2002). Negociación colectiva y Planes Nacionales de Empleo. The monographic number of Revista Políticas Sociales en Europa n 11, focus on the employment active policies. Ed. Hacer. Barcelona. (Pag. 117).

⁶² Fundación Luís Vives. (2006). Cumbre de Lisboa. Estrategia Europea de Empleo. Madrid (Pag. 36).

⁶³ Comunicación de la Comisión al Consejo, al Parlamento, al Comité Económico y Social y al Comité de Regiones. (2003). Mejora de la calidad del trabajo. Un examen de los últimos progresos realizados. COM 728

⁶⁴ Morley, J., Ward, T., Wat, A., (2004). The state of working Europe. ETUI. Bruxelles. (Începând cu pagina 101 a versiunii în limba franceză).

2.5. Contextul întreprinderilor sociale și Programul „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă” din 1997

Programul pilot „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă” creat în 1997 de Parlamentul European, continuat până în decembrie 1999, a pus la încercare cel de-al Treilea Sistem și a demonstrat în ce măsură acesta permitea crearea de locuri de muncă noi.

Cu toate acestea, înainte de a discuta pe seama acestui Program, și având în vedere importanța întreprinderilor sociale în cadrul proiectului „Punți de includere”, ar putea fi util să menționăm câteva precedente ale itinerariului său spre recunoaștere⁶⁵, la scară europeană. Celelalte „familii” de economie socială (fundații, societăți mutuale etc.) au contribuit în mod indirect la coordonarea strategiilor de ocupare a forței de muncă și de includere. De asemenea, acestea au putut crea locuri de muncă, deși într-un număr redus față de cooperativele sociale și alte tipuri de asociații. În același timp, este important de subliniat că nu toate aceste inițiative au avut drept obiective lupta împotriva sărăciei și excluderea socială⁶⁶.

Încă o dată, trebuie să revenim la criza economică și socială din anii '70, pentru a aminti că o mare parte din reînnoirea economiei sociale este asociată cu răspunsurile care vor fi oferite de acest sector (deși nu în totalitate, deoarece unele dintre aceste răspunsuri au fost deja prezentate la sfârșitul anilor '60)⁶⁷. Până la sfârșitul anilor '80, la nivel european exista numai un număr redus de rețele asociative, multe dintre care acționau numai la nivel local și național. În acel moment au luat ființă mii de inițiative pentru crearea de locuri de muncă, inserarea grupurilor excluse, promovarea resurselor locale, îmbunătățirea mediului, identificarea de noi metode de organizare colectivă economică și socială în această parte a Europei. Astfel de inițiative sunt de regulă considerate alternative⁶⁸ ale modalităților tradiționale de intervenție socială, instituționalizare și izolare a grupurilor excluse, alternative ale incapacității proceselor de instruire și ale măsurilor convenționale și de asistență pentru crearea locurilor de muncă. În acest caz, „rata mortalității” este ridicată, însă „rata nașterilor” este și mai mare. Dacă se supraviețuiește cel puțin doi ani, capacitatea de supraviețuire⁶⁹ devine mai puternică. În anii '80, aceste inițiative au devenit mai profesionale, au făcut față pieței forței de muncă oficiale și au devenit mai bine organizate, realizând astfel o legătură cu inițiativele locale de dezvoltare și⁷⁰ și transformându-se în interlocutori de administrație publică.

În acea perioadă, statele cu sistem de ajutor social au făcut față la două tipuri de presiuni: pe de o parte era presiunea politicilor neoliberale și a ideologiilor conform cărora statele cu sistem de ajutor social sunt responsabile pentru criza economică și trebuie supuse procesului de privatizare și „revenire a pieței”; pe de altă parte, statele cu sistem de ajutor social au întâmpinat dificultăți de ordin financiar și probleme de guvernare. Aceste presiuni

---

⁶⁵ Estivill, J. (1998). La valeur ajoutée des entreprises sociales face aux enjeux européens. The monographic number *Entreprendre Autrement* from the *Revue Les politiques sociales*. Bruxelles.

⁶⁶ Diferența dintre cooperative, fundații și societăți mutuale este destul de formală. Întreprinderile sociale au multe structuri juridice și administrative diferite, în funcție de țară și de context. De fapt, unele întreprinderi sociale au fost create sau sunt administrate de fundații. Multe dintre ele sunt asociații, iar în țările cu o tradiție de cooperative, se folosește această formă.

⁶⁷ Laville, J. L. (2007). Du XIX au XX siècle : permanence et transformations de l'économie solidaire. Em *ECOSOL Review* n.1. Editions le Phare. Luxemburg. (De la pag. 41 la 62).

⁶⁸ Pirson, R., Taylor, J. (1985). *La scène alternative*. 22 Mars Editions. Bruxelles

⁶⁹ A se vedea cercerarea efectuată în acea perioadă de Gabinet d'Estudis Socials (GES) și Jacques Defourny, publicate sub forma unor comunicări în AAVV. (1986) *Les cooperatives. Alternativa a la crisi de l'ocupació*. I.P.F.C. Barcelona

⁷⁰ Demoustier, D. (Coord.) (2001). *L'économie sociale et développement local*. Cahiers de l'Economie sociale, IES. L'Harmattan. Paris.

conduc la o descentralizare și deconcentrare teritorială (începute deja în cei zece ani anteriori) și la apariția unui număr important de servicii publice. Se va încerca administrarea acestor servicii publice de către asociații și economia socială care va deveni mai puternică. Se susținea apropierea de teritoriu și cetățenii locali, capacitatea sporită de cunoaștere și satisfacere a nevoilor și eficiența mărită a administrării resurselor. Aceste fenomene capătă o dimensiune mai mare în statele cu un sistem de ajutor social mai slab.

La sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90, multe legislații naționale au început să recunoască aceste inițiative, deși fără un cadru legal referitor la obiectivul european. În aceste condiții, s-a început dezvoltarea unui sistem de rețele, iar aceste organizații au început să își structureze viziunile și discursurile. De exemplu, în 1980, în Franța, toate „familiile” economiei sociale convin asupra unui grafic ce stabilește criteriile de identificare ale acestora: neapartenența la sectorul public, administrarea democratică și pe orizontală, egalitatea drepturilor și obligațiilor membrilor acestora, regimul special al proprietății și repartizarea rezultatelor economice pentru dezvoltarea organizației, a membrilor acestora și a societății în ansamblu.

Între timp, o parte dintre acestea au obținut o recunoaștere în țările unde au fost implementate graficele de venit minim și aspectul referitor la inserare. Cu toate acestea, în acea perioadă, atât întreprinderile sociale cât și economia socială mai aveau mult drum de parcurs până la recunoașterea și acceptarea de către organismele Uniunii Europene care, într-o anumită măsură, nu dispuneau de o politică de inserare integrală⁷¹, iar mecanismele de dialog ale acestora erau dominate de graficul tradițional tripartit (guverne, organizații sindicale ale muncitorilor și organizații ale întreprinderilor). Prezența celui de-al patrulea actor a fost întâmpinată cu o oarecare teamă. În orice caz, este important să precizăm că în 1989 au fost întreprinse unele tentative pe tema „Întreprinderile din cadrul economiei sociale și crearea unei piețe fără granițe”⁷². Parlamentul a emis mai multe rapoarte care au subliniat importanța cooperativelor și, în 1986, Comitetul Economic și Social a organizat o conferință de bun augur asupra Economiei Sociale.

În acest timp, întreprinderile sociale erau preocupate de supraviețuirea lor și de consolidarea prezenței la nivel local. Nu doreau – și aveau dreptate în această privință – să depindă de instituțiile distante și de deciziile luate la Bruxelles (printre acestea, Departamentul de Economie Socială din cadrul Directoratului General XXIII, înființat în 1989⁷³, care avea o mulțime de idei dar dispunea de puține mijloace). După cum am încercat să explicăm mai sus, întreprinderile sociale în curs de înființare și lumea asociativă aveau acces numai la unele linii de finanțare din cadrul unor programe și inițiative europene experimentale, deoarece repartizarea Fondurilor Structurale se afla în mâinile statului.

Ideea conform căreia Uniunea Europeană nu reprezintă numai un „robinet” din care curg beneficiile pentru politicile publice naționale, ci și un spațiu transnațional de răspândire strategică a politicilor sociale și de ocupare a forței de muncă, se dezvoltă în anii '90, pe măsură ce se consolidează capacitatea de reprezentare și expresie a întreprinderilor sociale. Fără îndoială, au fost stabilite multe legături „translocale”, contacte și proiecte „transnaționale”, însă probabil acest lucru a avut loc în 1992, în orașul francez Beaune, unde s-a desfășurat una din primele întâlniri europene în baza unor inițiative de acest gen. Această inițiativă a fost organizată de Centrul de Economie Socială al Tinerilor Directori, cu susținerea Comsiei Europene, pe tema „*Assises Européennes de l'insertion par l'économique*”. Un număr de peste 400 de persoane aflate în așteptare au început prin a

⁷¹ Rayssac, G. L. (1996). *Inserción y Unión Europea: las políticas comunitarias de inserción económica y social* em Vidal, I. (Ed.). *Inserción por el trabajo. Una visión internacional*. CIES. Barcelona.

⁷² Commission of the European Communities. *Communication from the Commission to the Council. Business in the “Economie Sociale” sector. Europe’s frontier-free market. SEC(89).2187.Final.*

⁷³ Delors, J. (2004). *The European Union and the third sector*. in Evers, A., Laville, J. L.(Ed.). *The third sector in Europe. Globalisation and welfare*. Edward Elgar. Chelthentam (pag. 206 - 209)

intra în contact unele cu celelalte și prin a recunoaște că aveau atâtea lucruri în comun încât diferențele nu îi puteau despărți. Ulterior, la nivel european a fost inițiat procesul de stabilire a sarcinilor comune. În publicația care prezintă rezultatele acestei întâlniri⁷⁴, se subliniază faptul că întreprinderile sociale implică o întrerupere a inițiativelor sociale și de asistență anterioare. De asemenea, se prezintă punctul de vedere al acestei mișcări referitor la perspectivele europene.

În timp ce participanții la întâlnirea de la Beaune proveneau în mare parte din Europa latină, întâlnirile care au avut loc câteva luni mai târziu la Berlin și la Nassau în 1994 au arătat că în lumea anglo-saxonă și scandinavă se observau fenomene similare deși, în acest caz, se folosea o abordare bazată pe componenta de auto-ajutorare la nivelul comunității (dezvoltare locală) și pe metodele tradiționale de producere și comercializare/marketing⁷⁵. Comisia, care inițial a sponsorizat rețelele europene de mișcări asociative⁷⁶, începe să acorde atenție acestei „efervescente” și, în 1993, solicită realizarea primului studiu asupra acestui aspect⁷⁷. În acest sens, și în parteneriat cu Comitetul Economic și Social, în 1996 Comisia a invitat Comitetul European al Cooperativelor Muncitorilor (CECOP) și a desfășurat congresul intitulat „Întreprinderea socială: o oportunitate pentru Europa”.⁷⁸ În cadrul acestui congres au fost exprimate mai multe inițiative, precum cele ale cooperativelor sociale italiene sau suedeze sau a întreprinderilor de inserare franceze sau germane, iar o mare parte din lumea asociativă care se îndrepta spre metode asociative s-a orientat spre metodele de inserare. Acești participanți au început să renunțe la funcțiile tradiționale și de asistență, deoarece cooperativele renunțau la cooperativism și la metodele de economie socială mai instituționalizate. Începe să apară ideea de model european de întreprindere socială⁷⁹ care va avea de parcurs un drum lung. Cu toate acestea, ușile organismelor europene rămâneau închise.

Nu se poate nega faptul că aceste uși au început să se deschidă odată cu Cartea Albă a lui Delors și cu „rezervele de ocupare a forței de muncă noi” deja create care au accentuat rolul jucat de întreprinderile sociale în crearea locurilor de muncă și în inserarea pe piața forței de muncă a șomerilor și a grupurilor și persoanelor dezavantajate. Între 1995 și 1997, Parlamentul European a creat și aprobat primul program multianual de acțiuni comunitare pentru susținerea asociațiilor, societăților mutuale și a fundațiilor⁸⁰, cu un buget de 5.6 milioane ECU (moneda unică europeană); acest program va fi refuzat de Consiliul European. Cu toate acestea, liniile financiare administrate în mod direct de Comisie (și care vor face obiectul unor invalidări juridice) au fost utilizate pentru finanțarea unor studii. Unul dintre acestea este studiul Institutului suedez Koopi⁸¹, altul este cel realizat de parteneriatul italian Gino Matarelli⁸², altul realizat de Rețeaua Europeană de Auto-ajutorare și Dezvoltare Locală (cu sediul în Berlin⁸³, înființat la Nassau în 1994, și care a organizat un al doilea congres în 1996 la Liverpool) și, în final, al patrulea studiu care aparține Comitetului Național al Întreprinderilor de Inserare din Franța, Federației Gername a Întreprinderilor de Calificare și

⁷⁴ Lejeune, R. (1992). L'Europe et l'insertion par l'Économique. Ed. Syros. Paris.

⁷⁵ BAUHAUS DASSAU Fondation (1996). People's economy. Approaches towards a new social economy in Europe. Dessau (280 pag).

⁷⁶ În 1981, Comisia a solicitat o cercetare preliminară asupra mișcării asociative: Greffe, X. Les organisations volontaires dans la lutte contre la pauvreté dans la Communauté Européenne. Rapport de Synthèse. CEE, V/B/1. See also, Hiernaux, J. P. (1992). Un Associativisme européen dans la lutte contre la pauvreté ? Richesse potentielle, exigences d'un pari; Estivill, J. L'articulation associative volontaire au sein de la Communauté Européenne y Oliver, Q. La pauvreté en Europe : le scandale des années 1990 in Revue Service Social Dans le Monde n:1-2. Mons.

⁷⁷ Carton, B., Combenghie, D. (1993). L'insertion par l'économique. Bruxelles. Junio. (Raport nepublicat).

⁷⁸ CECOP-CGM. (1995). L'entreprise sociale. Une chance pour l'Europe. Bruxelles.

⁷⁹ Marocchi, G. (1997). L'impresa sociale in Europa. Em AAVV. Imprenditori sociale. Fondazione Agnelli. Torino.

⁸⁰ Comisión Europea. (1994). Programa plurianual de trabajo en favor de las Cooperativas, las Mutualidades, las Asociaciones y las Fundaciones. Bruselas. COM 93.

⁸¹ Westlund, H., Westerdahl, S. (1996). Contribution of the social economy to local employment. Bruxelles

⁸² CGM. (1996). Il contributo dell'impresa sociale alla creazione di nuova occupazione. Bruxelles.

⁸³ ENELSD. (1997). Community economic development and social enterprises. Berlin.

Inserare și Gabinet d'Estudis Socials din Barcelona⁸⁴. Toate aceste studii au confirmat rolul crescător și important al întreprinderilor sociale în combaterea sărăciei, crearea de locuri de muncă și dezvoltarea locală.

În 1997, Comisia publică un Comunicat asupra „Promovării rolului Asociațiilor și Fundațiilor”.⁸⁵ În acest fel are loc o anumită recunoaștere instituțională, deși limitată la aceste două tipuri de economie socială, excluzând cooperativele și societățile mutuale. Prin acest Comunicat se dorește prezentarea importanței crescătoare a asociațiilor și fundațiilor, și demonstrarea problemelor și provocărilor cu care se confruntă acestea, deschizând astfel dialogul în vederea sporirii contribuției acestora la integrarea europeană. Conform unui chestionar completat de 2.300 de organizații, se observă: dezvoltarea remarcabilă a acestora în ultimii douăzeci de ani (peste 65% dintre acestea au fost înființate după 1971), volumul mic (40% dintre acestea au sub 100 de membri), contribuția la crearea de locuri de muncă (în medie 40% de angajați cu normă întreagă și 10% angajați cu normă redusă), rolul stimulant al voluntariatului, multitudinea surselor de finanțare, dar și dependența acestora de sectorul public (52% din sursele externe depind de acest sector). 57% dintre respondenți au afirmat că au lucrat în cadrul serviciilor sociale. Până recent, a fost publicat raportul întocmit de Universitatea John Hopkins⁸⁶ care a prezentat cifre similare cu acestea. Mai precis, raportul a arătat că, în Germania, acest sector era responsabil pentru 3,7% din rata totală a șomajului (un milion de persoane), în Franța procentul era de 4,2%, iar în Marea Britanie de 4%. Între 1980 și 1990, în Franța, unu din șapte locuri de muncă aparțineau acestui sector, în timp ce în Germania raportul era de unu la opt.

Comunicatul Comisiei deschide ușile relațiilor cu lumea asociativă și cu fundațiile prin inițierea unui dialog civil (în paralel cu dialogul social stabilit cu organizațiile sindicale ale muncitorilor și cu organizațiile angajatorilor). În cadrul Conferinței de la Copenhaga din 1993, Comisia a creat un tabel de consultare permanentă întocmit de rețelele asociative europene⁸⁷, însă dialogul care a precedat întocmirea tabelului nu a avut o monitorizare la nivel instituțional, deși încă din 1995 a existat o Platformă Europeană a Organizațiilor Sociale care susținea mai multe forumuri referitoare la politica socială europeană. În octombrie 1999, Comitetul Social și Economic a organizat prima convenție denumită „Societatea civilă organizată la nivel european”⁸⁸, arătându-și astfel disponibilitatea de a fi locul de exprimare al organizațiilor societății civile. De fapt, în cadrul Grupului III a fost creată o categorie denumită „economie socială”, ulterior fiind exprimate mai multe păreri asupra acestui subiect⁸⁹. În 1998 a fost înființat Comitetul Consultativ pentru Cooperative, societăți mutuale, asociații și fundații (CMAF), desființat doi ani mai târziu. Ulterior, la inițiativa organizațiilor, a fost creată „Conferința Permanentă Europeană a Cooperativelor, Societăților Mutuale, Asociațiilor și Fundațiilor (CEP-CMAF)”.

Cu toate acestea, întreprinderile sociale, multe dintre care susținute de asociații și ONG-uri și dezvoltate din acestea, rareori se recunoșteau unele pe celelalte cu statutul atractiv de „societate civilă”. Între timp, acestea au început să creeze spații în sectorul public și pe piață,

---

⁸⁴ Bernier, A., Estivill, J., Valadou, C.(1997). Las empresas sociales en Europa. Ed. Hacer. Barcelona. (Această publicație este disponibilă și în limbile franceză și germană).

⁸⁵ Comisión. (1997). Fomento del papel de las Asociaciones y las fundaciones. Bruselas. COM (97). 241.Final

⁸⁶ Salomón, L., Anheier, H.(1994). The third sector. John Hopkins University. Ver también dos mismo autores (1998). Revizuirea noului sector. Importanța acestei cercetări, ale cărui criterii de identificare și selecție a organizațiilor au fost foarte criticate (din punct de vedere al conformității cu punctul de vedere nord-american), a constat în permiterea realizării unei comparații transnaționale și a unor cercetări ulterioare.

⁸⁷ Delors, J.(1993). Donner une nouvelle dimension à la lutte contre la pauvreté. Conferința de Copenhaga. 3-4 de Junho. (pag. 8).

⁸⁸ CES. (2000). La société civile organisée au niveau européen. Bruxelles. Pentru analiza critică a societății civile organizate, a se vedea Darmon, I. Estivill, J.(2000). Le dialogue civil à l'échelle européenne et dans les pays de l'Union. Communication on Brussels Seminar of the “Dialogue civil et économie sociale: du local vers l'espace européen” Project in November 2000.

⁸⁹ CES. Dictamen « économie sociale et marché unique » (2001). Dictamen « capacité des PME et des entreprises de l'économie sociale aux changements imposés par le dynamisme économique » (2003).

integrând șomerii și persoane excluse în organele de conducere, producând bunuri și servicii care ulterior erau vândute fără a se obține profit sau alte avantaje financiare, însă încercând în același timp să obțină suficiente rezultate economice care să le asigure durabilitatea. În fiecare țară, aceste întreprinderi sociale adoptă metode juridice și denumiri diferite.

Trebuie să precizăm faptul că există o „modalitate franceză” de integrare, în cadrul căreia întreprinderile sociale au rolul de punte de legătură între excluderea socială și piața oficială a forței de muncă. După o perioadă de doi ani, muncitorii care activează în aceste întreprinderi trebuie să fie integrați pe piața oficială a forței de muncă, în timp ce, în „metoda italiană”, există tendința de a integra muncitorii ca membri ai cooperativelor sociale.

Diversitatea sectorului „economiei sociale” a fost luată în considerare de Parlament și de Comisie când, în 1997, au lansat Programul pilot „**Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă**”. Cum se întâmplă de obicei într-o lume într-o continuă reînnoire și care încă mai caută soluții noi, denumirea de cel de-al „treilea sistem” nu a convins pe nimeni, deși prezenta avantajul de a permite includerea unui set neomogen de inițiative. Raportul final⁹⁰ le prezintă drept organizații care: 1) urmăresc obiectivele sociale și de mediu mai degrabă decât creșterea profiturilor, 2) stabilesc limite pentru însușirea personală și individuală a beneficiilor, 3) lucrează cu și pentru comunitățile locale, împărțind interese comune, și 4) beneficiază de autonomie de administrare și au tendința de a implica muncitorii, voluntarii și utilizatorii.

În cadrul primului Program au avut loc 3000 de demonstrații de interes, fiind prezentate 600 de proiecte, dintre care numai 81 au fost selectate; 500 de organizații au participat la aceste proiecte. Obiectivul era identificarea, pe perioada a doi ani, a măsurii în care aceste organizații erau capabile să creeze și să mențină locuri de muncă, precum și de a vedea modul în care făceau față acestor provocări⁹¹. Obiectivul principal urmărit de cele 38 de proiecte experimentale era includerea persoanelor cu nevoi speciale pe piața forței de muncă și, în același timp, satisfacerea nevoilor pieței (care încă mai erau ignorate), oferind astfel bunuri și servicii care să asigure durabilitatea dezvoltării locale. Aceste proiecte au creat 1300 de locuri de muncă, dintre care: 250 pe o perioadă incertă, iar 700 care vor fi păstrate. Au fost înființate 124 de întreprinderi – 40 aparținând sectorului trei – cu obiectivul de a oferi posibilitatea de îmbunătățire a capacității de inserare a 851 de persoane. Cu toate acestea, dincolo de aceste cifre importante, care au fost învâțăturile cele mai importante ale acestui Program?

Evaluarea externă⁹² a analizat în mod exhaustiv șase cazuri care au creat locuri de muncă cu normă întreagă și cu normă redusă. Salariile oferite erau mai mari decât indemnizația de șomaj, iar condițiile de lucru erau superioare celor oferite în domeniu (servicii sociale, mediu, cultură ...). Muncitorii erau implicați activ în deciziile de conducere și de planificare luate în cadrul întreprinderii. În legătură cu analiza cost – profit, locurile de muncă create ofereau posibilitatea creării unor economii importante pentru serviciile de asigurare socială și ofereau venituri sociale și fiscale. Avantajele comparative ale celui de-al Treilea Sector erau: asigurarea locurilor de muncă pentru persoanele care în mod normal erau marginalizate și care, fără această intervenție, ar continua să depindă de serviciile sociale; oferirea de servicii în regiunile în care nu există această piață, prin desfășurarea de activități și asigurarea unor locuri de muncă suplimentare; capacitatea de a mobiliza voluntari și contribuții nemonetare; crearea de locuri de muncă noi mai degrabă decât înlocuirea celor existente, încurajând astfel căutarea unui loc de muncă, promovarea apariției unor nevoi personale și colective noi care încă nu sunt satisfăcute, prin transformarea activităților domestice și nemonetare (sau a

⁹⁰ Comisia Europeană (2001). Raportul final. Bruxelles.

⁹¹ Comisión europea (2003) Los nuevos actores en la materia de empleo. Síntesis de la acción piloto « tercer sistema y empleo ». 1997-2000. Luxemburgo. O.P.O.C.E.

⁹² ECOTEC.(2001). Evaluare externă. Londra

celor desfășurate în sectorul economic neoficial) și favorizarea activităților care necesită o forță de muncă intensivă.

Neomogenitatea surselor de finanțare a fost unul dintre elementele identificate de cercetarea desfășurată de CRIDA (unul dintre cele șapte studii finanțate prin acest Program) la Paris, în urma verificării consecințelor sprijinului oferit la domiciliu și pentru îngrijirea copiilor. Aceste consecințe erau: reducerea ajutoarelor pasive, a muncii nedeclarate, a costurilor sociale și de sănătate și creșterea accesului femeilor la locurile de muncă. În același timp, era clar că administratorii publici nu țineau cont de aceste criterii la repartizarea fondurilor. Alte învățături care pot fi extrase de pe urma acestui Program sunt capacitatea acestuia de a mobiliza diferite resurse, inclusiv fonduri publice, private și împrumuturi și capacitatea de a asigura durabilitatea financiară care a produs consecințe pozitive pentru cetățenii dintr-o anumită regiune. Acest lucru a contribuit la coeziunea socială, deoarece a întărit angajamentul și implicarea comunității și a asigurat accesul la bunuri și servicii al celor care dispuneau de resurse reduse, reducând astfel inegalitățile la accesul la servicii și bunuri, precum și la anumite șanse de obținere a unui loc de muncă.

În general, proiectele au făcut față unor provocări specifice care au scos la iveală unele dificultăți ale celui de-al „treilea sistem” inovativ: calitatea bunurilor și serviciilor produse, dificultatea factorilor de decizie (muncitori, membri din conducere, utilizatori, voluntari ...) de a ajunge la un consens conform obiectivelor sociale și economice ale întreprinderii; utilizarea structurilor de sprijin; dificultatea de a obține fonduri prin surse tradiționale (bancă); funcționarea în rețea și raporturile delicate cu administrațiile publice (care le acuză de competiție neloială) și cu organizațiile sindicale ale muncitorilor (care le acuză de formarea unei piețe de muncă secundară unde se practică salarii mai mici și se asigură condiții de lucru inferioare).

Pe de altă parte, studiul *Cesar* din Italia și studiul *Macif* din Franța (două fundații care s-au desprins din două societăți mutuale mari și care includ în organismele proprii o organizație sindicală a muncitorilor puternică) precizează că, în unele situații, raporturile cu organizațiile sindicale reprezentau un imbold și o garanție complementară, iar linia de delimitare de piață era din ce în ce mai flexibilă⁹³. În același timp, existența unui program public de mare amploare în Franța (Ocupare a forței de muncă - Tineri) reprezenta platforma unde întreprinderile sociale căutau sprijin în vederea creării de locuri de muncă pentru tineri⁹⁴ într-un mod eficient, în special după stabilirea unor structuri specifice care asigurau o bună implementare și monitorizare a acestor inițiative.

Un alt studiu important solicitat prin acest program a fost realizat de CIRIEC (Central Internațional de Cercetare și Informare privind Economia Publică, Socială și Cooperatistă). Obiectivele acestui studiu erau obținerea de informații (în urma analizării a 628 de cazuri) referitoare la cooperative, societăți mutuale, asociații și fundații, structurile de sprijin ale acestora și la politicile publice existente în cele 15 state membre ale Uniunii Europene. Un capitol foarte important este cel care explică relația dintre aceste organizații și ocuparea forței de muncă. Ca un rezumat, în Uniunea Europeană, aceste organizații asigură 8.800 000 de locuri de muncă cu normă întreagă, ceea ce reprezintă 7,9% din numărul total al locurilor de muncă. În Grecia și Portugalia, locurile de muncă asigurate de acestea reprezintă între 1% și 2,5% din totalul locurilor de muncă, în Italia, Suedia, Germania, Franța, Austria, Finlanda, Spania și Marea Britanie între 4% și 8%, iar în Danemarca, Irlanda și Olanda între 12,5% și 14,3%. Asociațiile sunt cele care au asigurat 71% dintre aceste locuri de muncă; cooperativele au asigurat un procent de 25,7%, iar societățile mutuale 3,1%.

⁹³Mazzoli, E. (1995). *La frontiera flessibile. La creatività dell'economia sociale*. Liocorno ed. Roma.

⁹⁴G.E.S.- MACIF. (1999). *Les nouveaux acteurs de l'économie sociale. Structures, activités et stratégies de pérennisation. Rapport de l'étude de cas réalisé dans le cadre de l'Action pilote « les jeunes, l'emploi et l'économie sociale*. Niort. Fondation Macif.

Evident, nu toate locurile de muncă asigurate și păstrate de al treilea sistem sunt asociate în mod direct cu lupta împotriva sărăciei. Cu toate acestea, raportul CIRIEC⁹⁵ se încheie cu precizarea că acest sistem este capabil să promoveze o inovație importantă referitoare la pregătirea și inserarea persoanelor dezavantajate.

O altă consecință a acestor studii este aceea conform căreia al Treilea Sistem, Întreprinderile Sociale și Economia Socială trec de la stadiul de necunoscute la stadiul de interlocutori care, din acel moment, nu mai pot fi ignorați de organismele europene, mai ales în ce privește ocuparea forței de muncă și lupta împotriva excluderii (deși acești interlocutori încă mai întâmpină mari dificultăți în coordonarea internă, reprezentare și interpretare juridică, la nivel european). Programul Social implementat de Comisie între 1998 și 2000 definește cu precizie rolul economiei sociale⁹⁶ și, în cadrul unui seminar al Programului INTEGRA care a avut loc în octombrie 1997 la Barcelona, una dintre sesiuni a fost dedicată în mod special rolului deținut de economia socială în integrarea socio-economică.

În final, trebuie reținut că anul 1997 (anul când începe scrierea istoriei oficiale a legăturilor dintre strategiile de ocupare a forței de muncă și strategiile de includere) este declarat „Anul european împotriva rasismului, xenofobiei și anitsemismului”. După cum se arată și în evaluarea⁹⁷ efectuată asupra 176 de proiecte finanțate în cadrul acestui program, ONG-urile și asociațiile reprezintă majoritatea covârșitoare, 34% dorind să acționeze în domeniul profesional, în timp ce 52% preferă să lupte împotriva rasismului în viața de zi cu zi. Când cele două dimensiuni s-au unit, favorizând astfel relația dintre muncitori și șomeri, rezultatele sunt cu siguranță pozitive în termeni de stereotipuri și înfrângerea rasismului. În aceste condiții, accesul persoanelor din minorități etnice și al imigranților pe piața forței de muncă a început să fie considerat o îmbogățire. Proiectele ulterioare, finanțate prin Fondul Social European, care au încercat inserarea pe piața forței de muncă a comunităților de romi, au avut de asemenea rezultate pozitive⁹⁸.

Prin urmare, putem afirma, fără a ne înșela, că în 1997 a fost inițiat un al doilea ciclu mai favorabil asocierii strategiilor de ocupare a forței de muncă cu strategiile de includere. Cu toate acestea, implementarea celui de-al doilea ciclu va necesita încă trei ani, până la summit-ul de la Lisabona.

2.6. Lisabona 2000: un moment de cotitură încurajator

Noul ciclu inițiat în 1997 avea să culmineze în 2000 la Lisabona. De fapt, summit-ul desfășurat în acest oraș în cadrul deținerii conducerii Uniunii Europene de către Portugalia marchează un punct important în itinerariul pe care încercăm să-l trasăm. În cadrul acestui summit și, ulterior, la Nisa (în cadrul deținerii președenției de către Franța), se afirmă conexiunea profundă dintre creșterea economică, ocuparea forței de muncă și coeziunea socială. Se stabilește un triunghi pe care unii l-ar numi „miraculos” și care avea ca obiectiv conectarea eforturilor economice și a rezultatelor cu crearea de locuri de muncă mai eficiente și mai multe și lupta împotriva sărăciei și a excluderii sociale. Obiectivul precis de construire a uneia dintre cele mai competitive și dinamice regiuni din lume, bazată pe administrarea cunoștințelor, inovație și absența șomajului, realizându-se pași importanți spre eradicarea sărăciei până în anul 2010, ne face să realizăm optimismul și speranța care au predominat aceste summit-uri⁹⁹.

⁹⁵ CIRIEC (2000). Les entreprises et organisations du troisième Système: Un enjeu stratégique pour l'emploi. Liège. (<http://www.ulg.ac.be/ciriec>). (pag. 158).

⁹⁶ Comisión Europea (1997). Programa de Acción social. 1998-2000. Bruselas (pag. 13)

⁹⁷ Estivill, J. Friedrich, W., Zeroulou, Z. (1998). European Year against racism. Evaluation Report. Bruxelles

⁹⁸ Fundación Secretariado General Gitano. Programa Acceder. 2000-2006. Madrid

⁹⁹ Pentru o cunoaștere mai bună a acestei perioade, a se vedea Estivill, J., Aires, S. (2007) From Lisbon 2000 to Lisbon 2007: back to the future. REAPN, Porto.

Aceste linii directorii noi, implementate prin intermediul Metodei Deschise de Coordonare al cărui antecedent referitor la bunele practici a fost Strategia europeană de ocupare a forței de muncă, reafirmă conducerea acesteia. De asemenea, s-a confirmat că, și în situația în care Comisia ar fi încurajată și ar deține funcții de coordonare și ar promova schimburile, Statele Membre ar deține competențe totale cu privire la politicile de ocupare a forței de muncă și de includere socială. În ceea ce privește politicile de includere, Metoda Deschisă de Coordonare prevede următoarele:

- ✓ Înființarea unui Comitet de Protecție Socială la care să participe și membrii guvernelor și comisiilor responsabile cu aceste aspecte. Acest Comitet a început să funcționeze în 2000. De asemenea, trebuie să precizăm că includerea socială este inclusă în protecția socială.
- ✓ Elaborarea unui Program de Acțiune Comunitară.
- ✓ Elaborarea și implementarea Planurilor Naționale de Acțiune pentru includere și revizuirea periodică a acestora prin întocmirea de rapoarte comune de includere socială.
- ✓ Stabilirea unui sistem comun de indicatori (18)¹⁰⁰, aprobat mai târziu de Consiliul European de la Laeken (președenția Belgiei din 2001)¹⁰¹, care permite monitorizarea și evaluarea măsurilor implementate.

Deși nu a avut aceeași vizibilitate sau rezonanță, este important să menționăm că președenția Portugaliei a organizat la Almancil, la începutul anului 2000 și între summit-urile de la Lisabona și Nisa, o conferință interesantă și încurajatoare pe tema venitului minim¹⁰² și a luptei împotriva sărăciei. De asemenea, în timpul deținerii președenției, Portugalia a organizat o altă conferință la Santa Maria da Feira, în aprilie, cu titlul „Dezvoltare locală, cetățenie și economie socială”.¹⁰³ După cum putem observa, aceste două întâlniri au marcat apogeul acestui tip de preocupări și al discuțiilor din acea perioadă. În cadrul primei întâlniri, s-a clarificat necesitatea de a progresa în elaborarea unui Model Social European și a unui sistem de protecție socială; mai mult, era important să se înregistreze pași concludenți pentru îmbunătățirea raporturilor dintre graficele de venit minim și piețele forței de muncă. Concluziile finale și liniile directorii ale celei de-a doua întâlniri subliniază faptul că economia socială, în neomogenitatea sa, reprezintă una dintre cele mai promițătoare modalități de inovație socială și economică și de organizare, precum și un factor de mobilizare a capacităților colective și individuale; cu alte cuvinte, una dintre cele mai bune metode de susținere a includerii celor mai dezavantajate persoane. De asemenea, s-a sugerat că economia socială avea nevoie de o coordonare mai bună, o participare mai activă în dezvoltarea locală (în parteneriat cu autoritățile locale) și de colaborare cu întreprinderile profitabile, contribuind astfel la responsabilitatea socială. În același timp, se recomanda Statelor Membre și Uniunii Europene integrarea explicită a economiei sociale în politicile proprii, încheind cu sugestia ca următoarele țări care dețin președenția Uniunii Europene (Franța și Suedia) să organizeze acest tip de conferințe (ceea ce s-a și întâmplat).

În cadrul summit-ului de la Nisa de la sfârșitul anului 2000, au fost adoptate patru obiective care ar trebui incluse în Planurile Naționale de Acțiune: 1) participarea pe piața forței de muncă și accesul tuturor la resurse, drepturi, bunuri și servicii, 2) prevenirea riscului de excludere, 3) acționarea în favoarea celor mai vulnerabili și 4) mobilizarea tuturor actorilor.

---

¹⁰⁰ Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E., Nolan, B. (2002). Social indicators, the E.U. Social Inclusion process. Oxford University Press. Oxford.

¹⁰¹ În septembrie 2001 s-a desfășurat conferința de la Antwerpen în cadrul căreia au fost prezentați indicatorii. Ulterior, a fost elaborat un Raport nou, prezentat președenției luxemburgheze în 2005. Acest raport a fost de asemenea publicat. Atkinson, T y otros. (2007). Taking forward the EU social inclusion process. Polity Press.

¹⁰² IDS. (2000) Policies and instruments to fight poverty in the European Union: The guarantee of a minimum income. Ministerio do Trabalho e da Solidariedade. Almancil. (278 pagini)

¹⁰³ A se vedea unele dintre comunicările Comisiei Științifice și dezbaterile din Revista Sociedade e Trabalho nr. 8/9 (2000). Ministerio do Trabalho e da Solidariedade. Lisabona

Stabilirea acestor obiective a reprezentat o abordare multidimensională a sărăciei și a excluderii, abordând aceste aspecte problematice conform mai multor strategii (ocuparea forței de muncă, venituri, resurse, servicii ...) din perspectiva drepturilor. De asemenea, trebuie să menționăm două tipuri de conexiuni: cea care unește măsurile paliative cu cele preventive și cea care produce un echilibru între perspectiva unilaterală (acces pentru toți) și perspectiva grupurilor țintă specifice (cele mai vulnerabile). Al patrulea obiectiv subliniază participarea persoanelor care trăiesc în sărăcie (acest lucru va conduce la organizarea ulterioară a unor ședințe succesive la nivel european, organizate de președenția europeană și de Comisie¹⁰⁴) și introducerea unui proces similar la nivel național, regional și local, asigurând coordonare proprie și participarea tuturor actorilor importanți.¹⁰⁵

În urma summit-urilor de la Lisabona și Santa Maria da Feira, Comisia a întocmit un program de politici sociale pentru anii 2000-2006.¹⁰⁶ În cadrul acestui program, legătura esențială dintre mecanismul economic european – și modelul său social este accentuată împreună cu factorul de producție care reprezintă politici sociale. Multe dintre cheltuielile cu sănătatea și educația sunt o investiție în resursele umane și conduc la creșterea productivității, în timp ce transferurile sociale permit accesul la locuri de muncă mai bune, echilibrează și redistribuie veniturile pe viață. Dezvoltarea economică durabilă, însoțită de inflația redusă și finanțele publice echilibrate sunt prezentate drept elemente esențiale pentru creșterea numărului de persoane angajate pe piața forței de muncă și a coeziunii sociale. Într-o anumită măsură, ne aflăm în fața unei noi perspective care afirmă că „pentru a face față acestor provocări este necesar să se adopte politici versatile care nu sunt concentrate numai asupra problemei pieței forței de muncă, ci și asupra creșterii includerii sociale și a participării.”

Conform acestei perspective, problema calității¹⁰⁷ care a apărut de câțiva ani a devenit mai evidentă: calitatea muncii (reconcilierea vieții profesionale cu viața particulară), a politicii sociale (cu nivele ridicate de protecție și servicii sociale performante), și a organizării muncii. De asemenea, au început să apară subiecte precum „guvernabilitatea” și „buna guvernare”, definite ca repartizarea clară a funcțiilor și a participării instituționale (Consiliu, Parlament, Comisie, guverne, autorități regionale și locale, interlocutori sociali și organizații neguvernamentale) și dimensiunea de „transversalitate”. Cu toate acestea, această dimensiune nu a fost implementată conform așteptărilor (nici cu posibila creare a Comisiei Generale a Interdirectoratului și nici în cadrul Fondului Social European). Pe de altă parte, au fost stabilite obiective precise, precum atingerea unei rate a ocupării forței de muncă de 70% și creșterea la 60% a numărului femeilor care lucrează, înainte de anul 2010. Între 2000 și 2004, Comisia a continuat elaborarea rapoartelor anuale în care s-a prezentat situația angajamentelor înregistrate în programul social.

De asemenea, Comisia a stabilit un Program de Acțiuni Comunitare¹⁰⁸ care ar trebui să vină în sprijinul coordonării dintre Statele Membre și a promovării eficienței politicilor de includere socială. Beneficiind de un buget de 75 de milioane de euro, acest program a fost realizat prin: 1) analizarea caracteristicilor includerii sociale, a cauzelor, proceselor și tendințelor acesteia, 2) promovarea schimburilor de informații și de bune practici, în vederea elaborării unor indicatori cantitativi și calitativi și a stabilirii criteriilor de evaluare și monitorizare, asigurării existenței unui program de schimburi transnaționale care să permită o revizuire echitabilă și 3) îmbunătățirea dialogului la care să participe toți actorii interesați, venind astfel în sprijinul rețelelor europene care luptă împotriva sărăciei și a excluderii sociale.

¹⁰⁴ Pentru mai multe detalii referitoare la aceste întâlniri din perspectiva participării la nivel european, a se vedea capitolul II din Estivill, J., Aires, S., Veiga, F., Albergaria A.C., Vicente, M.J. (2007) *Activar a Participação: pequenas experiências, grandes esperanças*. REAPN. Porto.

¹⁰⁵ Fraser, H. (2007). *Promoting social inclusion: the EU dimension*. IPA Administration Journal. Dublin.

¹⁰⁶ Comisión Europea. (2000). *Comunicación. Agenda de Política social*. Bruselas. COM (2000) 379 final.

¹⁰⁷ Beck, W., Van der Maesen. Walter, A. (1997). *The social quality of Europe*. Kluwer Law International. Haga.

¹⁰⁸ Comisión Europea. *Establecimiento de un programa de Acción Comunitaria en favor de fomentar la cooperación entre los estados miembros para luchar contra la exclusión social*. Bruselas. COM.2000.368.

Într-o perioadă scurtă de timp, între ianuarie și mai 2001, guvernele a 15 țări au pus la punct Planuri Naționale de Acțiune referitoare la includere, desfășurate între 2001 și 2003. În iulie 2003 a fost prezentată „a doua serie de planuri” susținute de obiective comune și de summit-ul de la Barcelona din 2002. Acestea necesitau o precizie mai mare, programe de implementare mai concrete, o analiză mai eficientă a excluderii și examinarea măsurilor referitoare la aspectele legate de sex și de importanța tot mai mare a imigranților (sugestii care indică eșecurile generației anterioare). A „doua generație” a fost implementată până în 2005 și a fost competată cu o analiză a evoluției. Toate planurile trebuiau să urmeze aceeași structură: tendințele procesului de includere socială și provocările întâmpinate de aceasta, evaluarea planului anterior, strategii și măsuri care urmau să fie implementate și un capitol despre bunele practici. Unele planuri conțin și informații suplimentare și informații referitoare la implementarea Fondurilor Structurale utilizând indicatori specifici. În 2006 a fost elaborată a „treia generație” de planuri, implementate până în 2008.

Procesul se completează cu Rapoartele comune de Includere socială întocmite de Comisie și aprobate de Consiliu. Primul raport a fost publicat în 2002, al doilea în 2004 și al treilea în 2008. Acesta din urmă includea deja un capitol referitor la pensii și îmbătrânirea activă. Aceste rapoarte prezintă tendințele principale ale sărăciei și excluderii sociale la nivel european, precum și un set de înregistrări ale comentariilor fiecărei țări (în funcție de cele patru obiective). Trebuie precizat că începând cu anul 2002, în acest proces au fost implicate și cele 10 state candidate la aderarea la Uniunea Europeană, acestea având sarcina de a elabora un „Memorandum Comun în domeniul Incluziunii Sociale” (JIM) propriu, aprobat în decembrie 2003. După intrarea acestora în Uniunea Europeană în 2006, aceste State sunt parteneri cu drepturi depline în cadrul acestui proces.

Nu se poate nega faptul că acest set de planuri și rapoarte oferă o cantitate importantă de informații asupra caracteristicilor sărăciei și excluderii, precum și asupra măsurilor instituționale implementate pentru a face față acestor fenomene la nivel european și național. Această strategie a adus aceste fenomene pe o poziție fruntașă pe ordinea de lucru europeană și pe cea a Statelor Membre,¹⁰⁹ înregistrându-se astfel o evoluție în ceea ce privește aceste concepte¹¹⁰ (sărăcie, excludere, includere) și modalitatea de analiză și măsurare a acestora, cu toate că, în Europa centrală și de est, evoluția este mai înceată și se observă o împotrivire pentru întocmirea de statistici. În plus, aceste planuri au permis convergența provocărilor comune (îmbătrânirea populației și scăderea ratei natalității, creșterea imigrației și a diversității sociale și culturale, modificările survenite în structurile familiale – creșterea numărului de familii monoparentale și a nașterilor înafara căsătoriilor, fenomenul sărăciei fiind foarte prezent în cadrul acestor grupuri, precum și în rândul copiilor¹¹¹ (minorități etnice, persoane cu dizabilități, bolnavii în stadiu cronic, persoanele izolate), în regiunile limitrofe și în suburbiile marilor orașe, și stigmatizarea acestor grupuri .... Prin urmare, putem afirma că aceste planuri au avut în vedere o lume aflată la o mare depărtare de piața forței de muncă, exclusă din măsurile active care, între timp, deveniseră foarte populare.

În realitate, dacă ar trebui să caracterizăm printr-o singură sintagmă strategiile de ocupare a forței de muncă din această perioadă, aceasta ar putea fi „activarea pieței forței de muncă”.

¹¹²

¹⁰⁹ Nu se poate nega faptul că Mesele Rotunde Europene organizate anual în octombrie de fiecare țară care deține președenția Uniunii Europene, precum și Întâlnirile la nivel european ale persoanelor care trăiesc în sărăcie, au favorizat în mare măsură acest lucru.

¹¹⁰ Comisión Europea. (2004). Informe Conjunto de Inclusión Social. Bruselas

¹¹¹ Problema sărăciei în rândul copiilor devine una astringentă datorită influenței Angliei.

¹¹² Pentru un exemplu referitor la această perspectivă, a se vedea Comisia Europeană (2005). European Social Fund in action. European success stories. Bruxelles.

Aceste tipuri de măsuri apăruseră deja¹¹³ în special în Suedia și Olanda, și ulterior în Marea Britanie, în contextul relaxării „rigidității” pieței forței de muncă, fiind susținute de OECD (Organizație pentru Cooperare și Dezvoltare Economică).¹¹⁴ Conceptul de „activare”, implementat de asemenea în Belgia și Franța, permite multe interpretări. Din punct de vedere colectiv, ar putea indica mobilizarea societății și a actorilor aferenți, pentru a spori accesul pe piața forței de muncă pentru un număr cât mai mare de persoane. Dacă ar fi să accentuăm caracterul individual, trebuie să subliniem eforturile care trebuie depuse de persoane pentru a-și spori „șansele de angajare” și a găsi un loc de muncă. Acest concept poate fi aplicat și strategiilor de includere, în cadrul cărora conceptul de „includere activă” ar fi din ce în ce mai utilizat. În mod similar, procesul de îmbătrânire trebuie să fie activ, ceea ce implică mărirea vârstei de pensionare și, prin urmare, persoanele trebuind să lucreze pentru o perioadă mai îndelungată. De fapt, toată lumea trebuie să fie „activată”: mai mulți tineri trebuie să își termine studiile și să caute locuri de muncă mai bune, femeile trebuie să se retragă din activitățile domestice și să intre pe piața forței de muncă, iar angajatorii trebuie să fie mai creativi ... .

Odată cu Perspectiva europeană de ocupare integrală a forței de muncă care părea posibilă până în 2002, și mai ales după creșterea ratei șomajului, politicile active ar trebui să lupte împotriva culturii dependenței care conduce la creșterea cheltuielilor publice cu populația pasivă, încercându-se integrarea majorității populației active care nu deține un loc de muncă, conform unei abordări „muncă ce satisface” (cu alte cuvinte, a face „munca atractivă”), prin asigurarea instruirii pentru șomeri (învățare permanentă), acordarea de împrumuturi pentru relocare, crearea unor servicii de asistență pentru persoanele dependente (grădinițe, centre de primire ...), și, în sfârșit, prin stimularea persoanelor „angajabile”. În acest context, este necesară și sporirea numărului de „obstacole” către obținerea de ajutoare financiare, în cazul în care șomerii nu respectă o serie de criterii de căutare a unui loc de muncă.

Printre altele¹¹⁵, unele dintre consecințele acestor măsuri sunt: inserarea pe piața forței de muncă se transformă într-o „cursă cu obstacole” în care cei care nu pot depăși aceste obstacole sunt răspunzători pentru propriile eșecuri și care mărește dimensiunile pieței forței de muncă precare și instabile la care pot avea acces numai puține persoane calificate și prost plătite. În acest fel crește dualitatea pieței forței de muncă și preocupările legate de muncitorii care primesc salarii mici revin în atenție. Un studiu¹¹⁶ publicat de Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Trai și de Muncă (din Dublin) subliniază acest aspect important care apăruse deja în Statele Unite ale Americii în anii '70, iar mai apoi în Marea Britanie. Merită să reflectăm asupra acestui studiu deoarece acesta reprezintă un element cheie pentru o posibilă punte de legătură între strategiile de ocupare a forței de muncă și strategiile de includere. De fapt, după cum se precizează în acest studiu, existența muncitorilor care primesc salarii mici pune la încercare ambele strategii, astfel evidențiind faptul că ceea ce se supune testării nu este cantitatea de locuri de muncă ci calitatea acestora.

Cu toate acestea, studiul nu a luat în considerare munca la negru,¹¹⁷ în cazul căreia veniturile pot fi peste pragul de sărăcie datorită activităților legale, semi-legale sau ilegale. Uneori, economia neoficială reprezintă un obstacol pentru întreprinderile de inserare care doresc să intervină pentru grupurile dezavantajate din punct de vedere social, însă, de regulă, mare parte din veniturile acestor grupuri sunt în continuare sub pragul de sărăcie din cauza acestei

---

¹¹³ Van Doorn, M. (1997). Navigating through uncharted waters: a comparative study of active labour market policies in the Netherlands, Sweden and Great Britain. Ministerie van Sociale Zaken. Haga.

¹¹⁴ Darmon, I. (2002). La caja negra de las políticas activas de trabajo en España. Rev. Políticas Sociales en Europa. Nº 11. Ed. Hacer. Barcelona. (pag. 94).

¹¹⁵ Gaëlle, P. (1999). A framework for active labour market policy evaluation. O.I.T. Ginebra. y Millar, J. (2000). Keeping track of welfare reform: the new deal programs. J. Rowntree Foundation. Londra.

¹¹⁶ Pena Casas, R. Latta, M. (2003). Working Poor in the European Union. European Foundation. Dublin.

¹¹⁷ Lautier, B. (2003). L'économie informelle dans le tiers monde. Paris. La Découverte

economii neoficiale. Acest lucru îi face pe autorii studiului să recunoască faptul că rezultatele pot subestima un segment important al altor muncitori cu venituri reduse; cu alte cuvinte, dacă ar fi posibil să îi includem pe cei care participă la economia neoficială, procentul de 7,8% milioane de muncitori cu venituri reduse ar fi cu siguranță mai mare. În plus, aceste valori ar fi indubitabil mai mari dacă studiul ar lua în calcul și cele 10 State Membre noi, care au aderat la Uniunea Europeană în 2004. Primul rezultat este acela că numărul muncitorilor cu venituri reduse este mai mare în țările din sud (între 7 și 10%) și în Franța, Luxembourg și Marea Britanie, și mai mic în Austria, Belgia și în țările din Scandinavia.

Nu putem prezenta detaliat toate rezultatele acestui studiu astringent, însă este important să precizăm neomogenitatea muncitorilor cu venituri reduse. Această situație este întâlnită la familiile în care nici unul din membri nu deține un loc de muncă sigur sau nu are asigurat un venit permanent; la persoanele cu salarii mici; la familiile monoparentale; la familiile numeroase; la persoanele necalificate; la minoritățile etnice și imigranți. Ideea conform căreia nivelul de sărăcie al muncitorilor cu venituri mici ar fi redus pe măsură ce persoanele îmbătrânesc era valabilă numai în Austria, Olanda și Luxembourg. Contrariul este întâlnit în Irlanda, Italia, Austria și Portugalia. În Franța și Spania nu se observă diferențe mari între muncitorii de vârstă medie cu venituri reduse și cei mai în vârstă.

Informațiile colectate în acest studiu permit prezentarea a mai multor categorii: șomeri, persoane angajate, persoane care și-au căutat un loc de muncă în ultimele 6 luni (denumite „persoane active sărace”) și liberi profesioniști. 14% persoanele incluse în ultima categorie trăiesc sub pragul de sărăcie. Portugalia, Grecia, Austria, Franța și, în mod surprinzător, Suedia, sunt țări în care se înregistrează cele mai ridicate procentaje. În medie, 39% dintre șomeri sunt săraci. În Spania, Italia, Luxembourg și Marea Britanie procentul este de 40%, iar în Irlanda de 50%. „Persoanele active sărace” reprezintă 10% din populația activă a Uniunii Europene (17,2 milioane). Bineînțeles că această tipologie depinde de diferitele modele de sisteme de ajutor social¹¹⁸ și de ajutoarele sociale oferite de acestea. Conform acestora, în modelul mediteranean, fenomenul sărăciei este mai pregnant, fiind mai redus în modelul scandinav (cu excepția liber-profesioniștilor). Modelele continentale și liberale ocupă o poziție intermediară. În ultima categorie, șomerii sunt cei mai expuși la sărăcie. Ajutoarele financiare acordate influențează în mare măsură veniturile familiilor. În cazul „persoanelor active sărace” și a muncitorilor cu venituri reduse, aceste ajutoare completează veniturile acestora; în cazul șomerilor, aceste ajutoare pot fi unica sursă de venit și, prin urmare, situarea acestor persoane sub sau peste pragul de sărăcie depinde de valoarea ajutoarelor de care beneficiază.

În sfârșit, această tipologie subliniază faptul că, în același timp, sărăcia continuă sau consecventă devine cronică în timp și afectează 30 din cele 56 de milioane de persoane expuse riscului de sărăcire (în 1999). De asemenea, există tranziții între diferite poziții. Un alt studiu realizat în Franța¹¹⁹ arată că una din două „persoane active sărace” s-a aflat în aceeași situație între 1994 și 1997, iar 42% dintre persoanele care au depășit stadiul de sărăcie au realizat acest lucru ca urmare a obținerii unui loc de muncă stabil. În alte țări, precum Brazilia,¹²⁰ Peru,¹²¹ Guatemala,¹²² Maroc¹²³ sau Madagascar,¹²⁴ aceste procese de

---

¹¹⁸ Literatura dedicată modelelor de stat cu sistem de ajutor social este vastă. În acest caz, autorii folosesc tipologia propusă de Esping Andersen, G. *The three Worlds of welfare capitalism*. Polity. Cambridge, la care adaugă al patrulea model denumit „mediteranean”.

¹¹⁹ Breuil-Genier, P., Pontieux, S., Zoyem, J. P. (2001). *Profils sur le marché du travail et caractéristiques familiales des actifs pauvres*. Rev. Economie et Statistique Nr. 349-350

¹²⁰ Sposati, A. (2004). *Mapa da vulnerabilidade social da população na cidade de São Paulo*. CEM. São Paulo.

¹²¹ Herrera, J., Hidalgo, N. (2002) *Vulnerabilidad del empleo en Lima*. Bulletin de l'Institut Français d'Etudes Andines n-31. Lima.

¹²² Banco Mundial. (2003) *La pobreza en Guatemala*. Washington. D.C.

¹²³ Centres d'études et de recherche démographiques. (1997). *Populations vulnérables: profils sociodémographiques et répartition spatiale*. Rabat

tranziție care au afectat grupurile expuse riscului (care se aflau foarte aproape de pragul de sărăcie urbană, pe care deseori îl depășeau) au condus la apariția conceptului de vulnerabilitate¹²⁵ care începe să fie utilizat și în Europa.¹²⁶ Implementarea acestei noțiuni poate fi foarte interesantă dacă este asociată cu măsurile preventive și cele de integrare, în cadrul luptei împotriva sărăciei și în ocuparea forței de muncă. Unele dintre aceste măsuri au fost consolidate prin reînnoirea Strategiei de la Lisabona.

Un alt exemplu dintre grupurile cele mai vulnerabile unde impactul strategiilor europene de ocupare a forței de muncă și de includere este mai vizibil este cel al imigranților din țări care nu sunt membre ale Uniunii Europene. Numărul acestora crește permanent, iar integrarea lor în societatea europeană trebuie să se realizeze în funcție de accesul la cetățenie și, mai ales, pornind de la posibilitatea angajării (obținerea unui loc de muncă) până la alte sectoare (educație, locuință, sănătate ...). În același timp, organismele Uniunii Europene promovează însă libertatea de circulație a muncitorilor din Statele Membre ale Uniunii Europene și își concentrează eforturile asupra securității interne și a granițelor. Uniunea Europeană a început să acorde atenție refugiaților, importanței administrării fluxului migrator și cooperării descentralizate cu țările de origine ale migranților abia la summit-ul desfășurat la Tampere; însă Uniunea Europeană încă nu era capabilă să elaboreze și să convină asupra unor criterii pentru politica de integrare și, până în prezent, fiecărui Stat Membru îi revine responsabilitatea de a pune la punct propriile strategii și acțiuni. Acest lucru poate părea un paradox deoarece se pare că există o părere unanimă conform căreia acesta este unul dintre subiectele care prezintă provocări comune, dacă se dorește construirea unei Europe sociale și a unui spațiu de muncă comun.

2.7. Revizuirea strategiei Lisabona

Speranțele nu durează foarte mult pe instabila „scenă europeană”. În peisajul acestui „mariaj” formal, interconexiunea dintre strategiile de angajare și cele de includere socială, a început să apară o furtună de nori, chiar de la început. Așa numitul „miraculosul triumfi al Lisabonei” amenința să se spargă, pe latura sa cea mai fragilă, aceea a luptei împotriva sărăciei și excluderii sociale.

Nu există nicio îndoială că sunt câțiva factori¹²⁷ care au contribuit la reînnoirea strategiei Lisabona; unii dintre aceștia sunt externi, iar alții, interni. Printre factorii externi se numără: atacul asupra Turnurilor Gemene din New York (în septembrie 2001), care a avut atât consecințe simbolice, cât și consecințe reale, creându-se astfel senzația de vulnerabilitate, pe o arie mai largă, o mai mare conștientizare a globalizării, a creșterii polarității și a unei decelerări economice care aveau să creeze repercusiuni asupra Continentul European și a pieței forței de muncă. Fostul război din Irak și războaiele balcanice aveau să acutizeze aceste probleme. Petrolul devine din ce în ce mai scump, iar costurile cresc în majoritatea țărilor. Apare astfel ideea unei „Europe bătrâne”, incapabilă să facă față ritmului de creștere economică, productivității și investițiilor, nu prin comparație doar cu Statele Unite, ci și cu țările vecine (precum Brazilia, India și, în special, China). În aceste țări, competitivitatea începe să crească.

Puterea globalizării, al cărei impact nu este la fel pentru toate țările sau regiunile, contribuie la delocalizarea industrială și la schimbarea relațiilor de muncă și a flexibilității muncii.

---

¹²⁴ Gondard-Delcroix; C. Rousseau, S. (2004). *Vulnérabilité et stratégies durables de gestion des risques: une étude appliquée aux ménages ruraux de Madagascar*. Université de Bordeaux. Bordeaux.

¹²⁵ Estivill, J. (2007). *Vulnerabilidades*. Proyecto PROPOLI. Lima.

¹²⁶ Saraceno, C., Negri, N. (2003). *Povertà e vulnerabilità sociale in aree sviluppate*. Carocci Ed. Roma.

¹²⁷ Pentru a înțelege mai bine “schimbările climatice” actuale ar fi folositoare consultarea Agendei Anuale a Comisiei, dintre anii 2000 - 2005.

Globalizarea este utilizată și ca argument de limitare a cheltuielii sociale publice, care duc, direct sau indirect, la precaritatea socială și a muncii, și produce totodată și diferențe teritoriale. Evident, că acest lucru afectează coeziunea internă teritorială a UE, care este unul dintre principalele obiective încă din anii '80.

Lărgirea Uniunii Europene în 2004 a fost concretizată fără a lua în calcul criteriile sociale solide: dacă aceasta corespunde așteptărilor cetățenilor, lărgiște piața și complică coeziunea politică, creând oportunități noi și lărgind granițele Uniunii. În același timp, această lărgire diversifică culturile și crește complexitatea managementului instituțional, reducând momentan nivelurile de venit și crescând rata șomajului, cazurile de sărăcie și excludere și fluxurile migratoare interne. Puține persoane și-au manifestat dezacordul față de lărgirea UE, care a fost văzută ca un proces care avea să completeze harta Europei. Acest lucru însă nu împiedică includerea problemei „guvernării” pe ordinea de zi a Europei și pe ordinea de zi social politică. În anumite texte¹²⁸, această problemă înlocuiește, ca punct de referință principal, conceptul de includere socială.

Creșterea economică și crearea de locuri de muncă au devenit principalele preocupări – aproape obsesii – a unor factori de decizie europeni care s-au confruntat cu decelerarea economică și cu o piață a forței de muncă în cădere. Din ce în ce mai mult, obiectivele strategiei Lisabona erau considerate ca fiind foarte optimiste și, ulterior, prea ambițioase¹²⁹.

Evaluarea Strategiei europene de ocupare a forței de muncă din 2003, pe care deja am menționat-o, avertiza asupra unor simptome perturbatoare, cauzate de lipsa implementării acesteia la nivel național. În același an, două rapoarte aveau să contribuie la această dezbatere. Acest prim raport aparține lui Sapir¹³⁰ și a fost prezentat în iunie, bazându-se pe observația că între anii 1995 și 2001, economia europeană a contribuit la creșterea PIB a lumii cu mai puțin de 10%, în timp ce la economia Statelor Unite a contribuit cu 60%. Acest raport se încheie cu confirmarea faptului că este nevoie de schimbări radicale pentru a ne concentra din nou asupra pieței unice, retrasarea politicilor de convergență și guvernare, precum și remodelarea bugetului comunitar.

Un alt raport care avea să aibă o influență și un impact și mai mare a fost raportul Wim Kok¹³¹. În cadrul Consiliului Europei din martie 2003, comisiei i s-a cerut crearea „unui grup de lucru” independent, prezidat de Wim Kok, pentru a revizui strategia Lisabona. Raportul lui, prezentat în luna noiembrie, se referă la diferența majoră dintre obiectivele Lisabonei și realitate (procentul de ocupare a forței de muncă de 64,2%, este departe de 67%, procentul stabilit la Lisabona, iar rata șomajului a crescut la 8,1% și la 15% în noile State Membre ...). Provocarea nu era reprezentată de crearea unor noi locuri de muncă într-o perioadă scurtă de timp, ci susținerea acestora cu procese de creștere economică durabile și pe termen lung, care necesită o productivitate mai mare și investiții în bunuri, dar și în dezvoltare tehnologică. Un alt mesaj vizează introducerea termenilor „adaptare” și „flexibilitate”, precum și „securitate”, pe piața forței de muncă (modelele sunt Danemarca și Olanda). Noțiunea de flexisecuritate¹³² a devenit unul dintre principalele argumente pentru susținerea sistemelor de

¹²⁸ Discursuri ale Președintelui Comisiei Europene, President José Manuel Durão Barroso. Comunicatul de la Consiliul de Primăvară.

¹²⁹ În plus, summit-urile din Estocolm și Gotemburg din 2001 au marcat adăugarea dimensiunii mediului înconjurător la strategia Lisabona, iar în cadrul summit-ului de la Barcelona din martie 2002 s-a inclus nevoia de coordonare a strategiilor economice și mediul favorabil competiției și dezvoltării durabile (pentru care au fost prezentate unele obiective).

¹³⁰ Comisión Europea (2003). Informe Sapir. Bruxelles.

¹³¹ Comisión Europea (2003). Informe Kok. Employment, employment, employment. Bruselas. În 2004, it is asked another report to Wim Kok (ex-ministro Holandês). Comisión Europea (2004). Enfrentando el desafío. La estrategia de Lisboa para el crecimiento y el empleo. Bruxelles.

¹³² Această perspectivă avea să fie acceptată gradual de Consiliile Neoficiale ale Miniștrilor pe probleme sociale din Villach (Austria), în 2006, în adunarea tripartită de la Lathi (Finlanda), în 2006, în ședința Parlamentului

protecție socială și a strategiilor de ocupare a forței de muncă. Acest lucru atrage după sine un act dificil de echilibrare, care constă în abilitatea persoanelor de a-și asigura un nivel de trai rezonabil, prin schimbarea frecventă a locului de muncă, decât prin păstrarea unui loc de muncă constant. Învățarea permanentă, participarea majoră a femeilor pe piața forței de muncă, monitorizarea tinerilor aflați în tranziția de la învățământ la câmpul muncii și angajarea continuă a persoanelor cu vârsta între 55 și 64 de ani sunt numai câteva dintre propunerile acestui raport. Raportul se încheie prin solicitarea unui angajament puternic al Statelor și al principalilor factori implicați, în vederea îndeplinirii obiectivelor stabilite la nivel european. Se confirmă, de asemenea, că aceasta este singura modalitate de reluare a strategiei Lisabona.

La Consiliul de Primăvară din 2004 era din ce în ce mai clar faptul că obiectivele strategiei Lisabona erau foarte greu de realizat din cauza contextului mondial și a consecințelor sale asupra Europei. Drept urmare, și în cadrul deținerii președenției UE de către Luxembourg, areloc evaluarea, iar Wim Kok primește un alt ordin. Se acordă interes argumentului care subliniază slăbiciunea unei strategii „care abordează toate temele și, în același timp, nu abordează niciuna dintre acestea; fiecare persoană este răspunzătoare pentru acest lucru și, în același timp, nimeni nu este responsabil”. Cu toate acestea, toată lumea este de acord că „Europa nu poate permite eșuarea strategiei Lisabona”. Dar ce înseamnă a selecta prioritățile, a simplifica, a ști cine și ce face, a aranja și a sincroniza această strategie cu politica economică?

Drept răspuns la această evaluare, Comisia a prezentat la începutul anului 2005, Raportul său de Sinteză¹³³ intitulat „Relansarea strategiei Lisabona” care are la bază raportul anterior din 2004¹³⁴. După cum se poate observa, strategia Lisabona a continuat să fie un punct de referință; se poate verifica, de asemenea, că scopurile și obiectivele pentru anul 2010, în legătură cu procentele de ocupare a forței de muncă, nu au reprezentat o prioritate. Accentul a fost pus pe politicile macroeconomice orientate către stabilitate și restricții bugetare. Temele la care se rezumă această nouă strategie a Lisabonei vizează creșterea economică, creșterea locurilor de muncă și îmbunătățirea guvernării. Luând în considerare aceste linii orientative, Comisia a prezentat un document unic care să includă liniile definitorii de ocupare a forței de muncă (procesul Luxembourg), reformele structurale (procesul Cardiff) și măsurile macroeconomice și bugetare (Procesul Köln).

Includerea socială dispărea din triumphiul original de la Lisabona, fiind transformată într-un jucător de rezervă folosit numai în anumite situații. Această dispariție a „echipei principale” nu ne determină să ignorăm faptul că însăși această echipă a fost supusă unei revizuirii, al cărei impact s-a resimțit în 2005, la Luxembourg. A fost transmis un chestionar¹³⁵ tuturor Statelor Membre și „Partenerilor Sociali”. Președenția Luxemburgului a organizat o conferință pe tema „Continuarea Procesului UE de includere socială”, iar evaluarea ei a fost publicată¹³⁶. În cadrul acelorași dezbateri și în documentele care publicate uneori, ideea Metodei Deschise de Coordonare, care trebuia să respecte principiul subsidiarității, acorda multă libertate guvernelor, iar acestea au putut, să „evite responsabilitățile” cu ușurință, mai ales în situațiile în care se confruntau cu dificultăți economice. Impactul Planurilor Naționale de Acțiune pentru Includere (NAP) nu a fost suficient și, deși unele țări au stabilit mecanisme de parteneriat, gradul de participare al altor actori a fost mult sub așteptări (autoritățile locale,

---

European din 29 decembrie 2007 și la Consiliul European din 5 și 6 decembrie 2007. Pentru o dezbatere interesantă asupra acestei probleme, a se vedea Gazier, B. (2005) Vers un nouveau modèle social. Flammarion. Paris.

¹³³ Comisión Europea (2005). Comunicación al Consejo. Trabajando juntos por el crecimiento y el empleo. Relanzamiento de la estrategia de Lisboa.

¹³⁴ Commission Européenne (2004). Réalisons Lisbonne. Réformes pour une Union élargie, Bruxelles.

¹³⁵ Document de lucru al personalului Comisiei, Evaluarea Metodei Deschise de Coordonare pentru protecție și includere socială.

¹³⁶ Comisia Europeană (2006). Includerea socială în Europa. Bruxelles

lumea asociativă, organizațiile sindicatele ale muncitorilor și organizațiile de întreprinderi). Gradul de mobilizare a „cetățenilor” a fost foarte redus. Mai mult decât atât, și la nivel național, integrarea Planurilor Naționale de Acțiune pentru Incluziune în procesul de luare a deciziilor macroeconomice a fost redusă¹³⁷. Așa-numita „raționalizare” nu a fost realizată. În mod frecvent, ciclurile de politică națională nu au coincis cu proiectarea și implementarea Planurilor Naționale de Acțiune pentru Incluziune și acest lucru s-a întâmplat în paralel cu îndrumarea și repartizarea Fondurilor Structurale.

În acest fel, apare întrebarea dacă Strategia europeană de ocupare a forței de muncă sau Strategiile de incluziune socială au fost „slăbite” din cauza prea multor acțiuni voluntare și a lipsei unei strânse coordonări între organismele supra-statale și cele inferioare. O interpretare¹³⁸ a acestei deconectări poate fi explicată prin faptul că Comisia a fost marginalizată în cadrul proceselor strategiei Lisabona (pentru că se afla în procesul de tranziție de la Jacques Santer la Romano Prodi). Grupul comisarilor și noul președinte au văzut Strategia Lisabona ca pe o reducere a propriei autorității lor care limita acțiunea de evaluare și prezentarea unui Raport de Sinteză, în cadrul fiecărui Consiliu de Primăvară. Prin urmare, Comisia a considerat reducerea capacității de inițiativă într-o strategie în care majoritatea acțiunilor aveau un scop național. Astfel, implicarea și angajamentul Comisiei pentru această strategie a fost diminuat. Acest lucru poate că justifică solicitările continue pentru un angajament politic puternic și insistența asupra guvernării care a fost considerată una dintre principalele preocupări ale Strategiei Lisabona reînnoite.

Acest joc, caracterizat prin aruncarea vinei de la un organism la altul (de la Comisie la Guverne și vice-versa), a fost adus din nou în centrul atenției Comisiei, în cadrul Acordurilor de la Luxembourg din 2005, iar acest aspect a dobândit o vizibilitate mai largă cu prilejul creării unui nou program comunitar.

2.8. Strategia Lisabona reînnoită și reducerea progresivă a sărăciei și a excluderii

Strategia Lisabona reînnoită poate fi rezumată, în ceea ce privește conținutul și metodele de implementare, după cum urmează: în ceea ce privește conținutul, programul comunității confirmă¹³⁹ că în relație cu îmbătrânirea populației, schimbările tehnologice, globalizarea și presiunea mediului înconjurător, prioritățile constau în promovarea cunoștințelor și a inovației pentru o creștere economică, făcând astfel din Europa cel mai atractiv loc de investiții, de lucru și de creare de locuri de muncă mai multe și mai bune. Valoarea adăugată a comunității se regăsește în progresul către piața internă, îmbunătățirea infrastructurii și în crearea unor condiții mai bune pentru întreprinderi. De asemenea, este importantă evidențierea măsurilor de promovare a cunoștințelor, pregătire și calificare. „fără însă a neglija coeziunea socială și teritorială”.

În ceea ce privește metodele, aceste idei sunt temeinic bazate pe strategiile de ocupare a forței de muncă și de creștere, precum și pe Programele Naționale de Reformă. Ambele trebuie să includă aspecte macroeconomice și bugetare, politici de ocupare a forței de muncă și reforme structurale, precum și dimensiuni microeconomice. Comisia a propus stabilirea, în fiecare Stat, unui domn și doamne Lisabona, cu alte cuvinte, o persoană capabilă să coordoneze aceste aspecte la nivel guvernamental. Au fost stabilite 24 de linii

¹³⁷ Comisión Europea (2005). Informe Conjunto sobre Protección social e inclusión social. Bruxelles

¹³⁸ Ibáñez Rubio, I. (2006). Revisión de la estrategia de Lisboa en la UE. Trabajar juntos por el crecimiento y el empleo. Rev. Información Comercial Española n. 829. Madrid. Autorul este consilier în cadrul reprezentanței permanente a Spaniei la nivelul UE.

¹³⁹ Comisión Europea (2005). Acciones comunes para el crecimiento y el empleo: el programa comunitario sobre la estrategia de Lisboa. Bruselas.COM. 330

directoare integrate pentru o creștere economică și pentru procesul de ocupare a forței de muncă; acestea îmbină liniile directoare economice globale, precum și pe cele de ocupare a forței de muncă, într-un ciclu de trei ani, până în 2008 și 2010 (macroeconomice, microeconomice și de ocupare a forței de muncă)¹⁴⁰.

Nu este considerată ca fiind o exagerare afirmația că atât Strategia de Ocupare a Forței de Muncă și cea de Creștere Economică, precum și Programele Naționale de Reformă au devenit elemente cheie în cadrul noii strategii Lisabona. Acestea aveau să includă coeziunea socială, însă o lectură rapidă a primei ediții a Programelor Naționale de Reformă arată destul de clar că acestea includ alternative viabile cu privire la creșterea economică și la ocuparea forței de muncă. Pe de altă parte, aproape fiecare dintre acestea neglijează legătura cu planurile naționale de acțiune pentru protecție și includere socială. Astfel, pentru susținerea acestei observații, două documente sunt semnificative, în mod aparte. Unul dintre acestea este opinia Comitetului Economic și Social din aprilie 2006, în care se afirmă că „Statele Membre nu au demonstrat niciun angajament real cu privire la acțiunile și obiectivele agreeate” și că „planurile de ocupare a forței de muncă și de includere socială, precum și alte aspecte au devenit rapoarte birocratice”¹⁴¹. Celălalt document este Raportul Comun pe tema Protecției și a Includerii Sociale, din același an, care insistă asupra efectelor pozitive ale legăturii dintre creșterea economică, ocuparea forței de muncă, protecție și includere socială¹⁴², și necesitatea acordării unei vizibilități mai largi și a obținerii unei participări mai bune pentru a asigura implementarea la nivel național.

Planurile Naționale de Protecție și Includere Socială continuă să funcționeze pe cont propriu, dar din acel moment, la un al doilea nivel. După cum am evidențiat deja, acestea au suferit „adăugarea” pensiilor, și din 2005, și pentru sănătate. În 2006, Consiliul de Primăvară a aprobat trei obiective care aveau să fie realizate prin Metoda Deschisă de Coordonare: 1) coeziunea socială, egalitatea între sexe și egalitatea de șanse; 2) interacțiunea reciprocă și eficientă dintre obiectivele Lisabona și creșterea economică, și 3) revigorarea guvernării, a transparenței și a participării tuturor actorilor relevanți pentru întocmirea politicilor, implementarea acestora și urmărirea îndeaproape a acestora.

„Raționalizarea”¹⁴³ care a început în 2006 și al cărui prim ciclu durează până în 2008, are drept scop raționalizarea, integrarea, prioritizarea și sincronizarea acestor dimensiuni diferite cu strategiile de ocupare a forței de muncă și de creștere economică. Integrată în acest fel, Metoda Deschisă de Coordonare avea să aibă o mai mare eficiență. Evaluarea efectuată de Rețeaua Europeană Anti-Sărăcie (EAPN) cu privire la efectele acestui nou scop a fost atenuată în mod vizibil. Aceasta recunoaște potențialul „raționalizării”, dar atenționează asupra faptului că eradicarea sărăciei pierde teren și că diferențele de terminologie nu sunt doar un detaliu. De asemenea, se avertizează că lupta împotriva sărăciei este din ce în ce mai puțin prezentă pe agenda politică. Trasarea strategiilor la nivel european, așa cum a făcut-o acest nou scop, poate fi o modalitate de reducere a golurilor evidente în procesul de implementare la nivel național, dar și de creare a unor situații conform cărora a deveni sărac nu este suficient pentru a beneficia de politicile naționale împotriva sărăciei¹⁴⁴. De fapt, deseori, stabilirea unor grupuri țintă ca priorități, poate fi o modalitate de evitare a atacurilor împotriva cauzelor și proceselor generale care conduc la sărăcie și excludere.

¹⁴⁰ Comisia Europeană (2007). Integrated guides lines for growth and jobs (2008-2010). Bruxelles.

¹⁴¹ Comité Económico y Social Europeo. (2006). Dictamen Sobre la Comunicación de la Comisión. Trabajar juntos, trabajar mejor. Bruselas. SOC/234. (pag. 5).

¹⁴² European Commission. (2006). Joint Report on social Protection and social inclusion, Luxemburg

¹⁴³ Comisia Europeană (2005). A lucra împreună, a lucra mai bine. Un cadru nou pentru Metoda Deschisă de Coordonare a politicilor de protecție și includere socială din Uniunea Europeană, Bruxelles. A se vedea și reacția EAPN la acest Comunicat, EAPN (2006) Combaterea nivelurilor tot mai mari de sărăcie și inegalitate sunt esențiale pentru viitorul UE. Bruxelles.

¹⁴⁴ EAPN (2006). What do they deliver for people in poverty?, Bruxelles (pag. 14).

Încă o dată trebuie menționat că sunt diferite lucrări și interpretări în legătură cu adăugarea contribuțiilor pentru pensii și sănătate la Strategia de Incluziune. Pe de o parte, aceasta are ca scop atacarea multiplelor problemelor, deși nu există niciun fel de îndoieli cu privire la efectele benefice ale pensiilor (atunci când nivelul acestora este ridicat) asupra standardului de viață al persoanelor. Aceste persoane, precum și cele care nu sunt independente (persoanele cu dizabilități, persoane care suferă de o boală pe termen lung ...) depind de îngrijire continuă (asistență la domiciliu, persoane specializate). Oricum, pe de altă parte, îmbătrânirea populației, creșterea costurilor aferente îngrijirii, precum și dificultățile financiare legate de securitatea socială, pot deveni cu ușurință argumente pentru limitarea ajutoarelor publice și sociale (număr mai mare de ani de reduceri, taxe mai mici ...) și pentru consolidarea mecanismelor de piață (fonduri de pensii private)¹⁴⁵. Dar care sunt presupunerile ascunse din spatele întocmirii a de către UE a unui sistem de protecție socială adecvat, modern și durabil, bazat pe creșterea economică?

În orice caz, Raportul Comun pe tema Protecției și Incluziunii Sociale¹⁴⁶ din 2007 ne arată că sunt mari inegalități între țări, în ceea ce privește aria de servicii de îngrijire și tendințele de evoluție. În unele situații s-a ajuns la reducerea vârstei de pensionare, astfel prelungind viața activă și crescând economiile, concomitent cu planuri de pensii. În alte situații, a crescut vârsta de pensionare și a cauzat pensionări timpurii pentru cei care lucrează în întreprinderi mari. Riscul de sărăcie acută în cazul femeilor bătrâne sau al persoanelor care beneficiază de pensii minime sau au un venit minim crește la fel de mult ca și sărăcia în rândul copiilor (și diseminarea ei către alte generații) sau ca și riscurile pentru fără domiciliu.

În raportul menționat se insistă asupra unei incluziuni active care să consolideze integrarea profesională și socială. În același timp, se recunoaște faptul că creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă și creșterea economică nu pot conduce la integrarea celor excluși pe piața forței de muncă. Economia socială este o „sursă” esențială de creare de locuri de muncă noi, chiar și pentru persoane cu puține calificări sau capacitate de muncă redusă, în majoritatea cazurilor prin furnizarea de servicii sociale nerecunoscute sau acoperite parțial/total de piață (servicii care sunt fundamentale pentru asigurarea unei integrări profesionale complete). Cu toate acestea, cele mai repetate cuvinte din acest raport, precum și din cel din 2008¹⁴⁷ sunt „coordonare” și „interacțiune” dintre politicile economice și cele sociale, dintre politicile de inserare profesională și cele de incluziune, dintre serviciile medicale și cele sociale, dintre serviciile de îngrijire instituționalizate și cele neoficiale și dintre nivelurile comunitare, naționale, regionale și locale. Dar cine este cu adevărat responsabil pentru această coordonare?

O astfel de coordonare este posibilă în tocmai în cadrul Fondului Social European. Acest Fond, după cum am menționat deja, a fost modificat astfel încât să se obțină o mai bună adaptare a strategiei Lisabona. În 2005, Președinția Marii Britanii a ținut o conferință pe această temă¹⁴⁸. Rezultatele cercetării contractate de Comisie și implementate în 11 State sunt dure¹⁴⁹ și concluzionează faptul că strategia Lisabona are numai defecte indirecte și că pe lângă coerența dintre obiectivele ei și obiectivele Fondurilor Structurale, numai 50% din costurile acesteia au fost folosite în acest scop. În consecință, s-a propus ca fondurile structurale să se concentreze asupra creșterii economice, precum și pe concentrarea și integrarea resurselor pentru politicile naționale de reformă și dezvoltare.

¹⁴⁵ Pentru o prezentare a evoluției sistemului de protecție socială și a fiecăruia dintre avantajele acesteia la nivelul UE, Spoate fi utilă consultarea studiilor anual excelente publicate în sistemul MISSOC începând cu anul 1990.

¹⁴⁶ Consejo de la Unión Europea (2007). Informe conjunto sobre protección social e inclusión social 2007.Bruxelles.

¹⁴⁷ Consejo de la Unión Europea (2008). Informe Conjunto sobre la Protección social e inclusión social 2008. Bruselas.

¹⁴⁸ U.K. Presidency. Delivering the Lisbon and Gotenborg Agendas. Newcastle. 7/8 noiembrie 2005.

¹⁴⁹ Henrik Haar,J. (2005). Improving the synergies between the structural funds and the Lisbon strategy. Danish Technological Institute.

În orice caz, în anul 2007, fondurile structurale erau obiectul readaptării care va dura până în 2013. În mod evident, încă nu este posibilă analizarea impactului acestor modificări, dar este posibilă evidențierea faptului că reglementările noului Fond Social incorporează includerea socială și deschide ușa pentru participarea actorilor social-economici (Marea Britanie, Spania, Ungaria ...). Aproximativ 10.000 milioane de euro sunt destinați priorităților de includere socială, iar articolul 11 din aceste reglementări recunoaște în mod clar principiul cooperării cu organizațiile societății civile¹⁵⁰. Astfel, pentru a ști în ce măsură aceste incorporări și deschideri permit crearea de punți între strategiile de integrare socială și de ocupare a forței de muncă, trebuie să așteptăm ceva mai mult, în principal, datorită faptului că unele țări (în mare parte, noile State Membre) abia au început implementarea lor. Anunțul că 2010 va fi Anul European împotriva Sărăciei reprezintă o oportunitate extraordinară de evaluare a rezultatelor strategiilor europene cu privire la ocuparea forței de muncă și la includere. Această evaluare poate aduce rezultate mai bune, în cazul în care se va asigura pregătirea necesară începând din acest an, contându-se pe participarea tuturor actorilor, la nivel de proiectare și implementare.

După cum am văzut, muncitorii săraci, imigranții și toți cei care nu pot lucra (sau lucrează în sectoare de activitate neoficiale sau în condiții precare) sunt de regulă excluși din strategiile de ocupare a forței de muncă, precum și din cele de includere. De fapt, în majoritatea cazurilor, aceste grupuri văd cum situația lor se înrăutățește din ce în ce mai mult, pentru că ei nu pot urma cerințele politicilor de activare. În același timp, întreprinderile sociale, graficele de venit minim¹⁵¹, sistemele de ajutor social¹⁵² și experiențele de dezvoltare locală devin potențiale „punți” pentru coordonarea pe orizontală (la nivel european, național, regional și local) și pe verticală (de jos în sus și de sus în jos).

În cele din urmă, este important să menționăm două comunicate ale Comisiei, precum și Programul PROGRESS. Primul comunicat (2006) a lansat o conferință pe tema Acțiunea europeană de promovarea a includerii active a celor mai excluse persoane de pe piața forței de muncă¹⁵³. Recomandările din 1992 sunt din nou menționate și în special, venitul minim ca mijloc de prevenire a sărăciei extreme, precum și capacitatea acestuia de susținere a integrării profesionale a acelor care pot lucra. Mai mult decât atât, s-a demonstrat faptul că ajutoarele de venit sunt subordonate politicilor de „activare”; de asemenea, este un avertisment cu privire la potențialele efecte descurajatoare referitoare la ocuparea forței de muncă. Având în vedere faptul că acest aspect trebuie să fie benefic pentru întreprinderi și muncitori, includerea socială este definită ca proces de coordonare a trei elemente: 1) legătura cu piața forței de muncă, sub forma ofertelor de ocupare a forței de muncă și de pregătire profesională, 2) suport pentru asigurarea unui venit care să asigure o viață decentă și 3) acces mai bun la servicii sociale, în adevăratul sens al cuvântului¹⁵⁴.

Această trilogie, reafirmată în al doilea comunicat¹⁵⁵, depinde de cooperarea administrațiilor naționale și locale, a furnizorilor de servicii private, publice sau combinate, a organizațiilor societății civile și a persoanelor care trăiesc în sărăcie. Luând în considerare această perspectivă, este necesar să ne amintim faptul că în 2003, 72 de milioane de persoane trăiau

¹⁵⁰ EAPN (2007). Fondos estructurales: útiles contra la exclusión?. Noticias de la Red nr. 124.

¹⁵¹ Begg, I. Berghman, J, Marlier, E. (2007). Synthesis report. Peer review and assesment on social inclusion. Brussels. Eurpean Comission.

¹⁵² Ditch, J. Roberts, E, (2002). Enfoques integrados de las políticas activas de bienestar y empleo. Dublín. Fundación Europea para la mejora de las condiciones de vida y de trabajo.

¹⁵³ Comisión Europea.(2006). Comunicación relativa a una consulta sobre una acción a nivel de la UE destinada a promover la inclusión activa de las personas mas alejadas del mercado laboral. Bruxelles. COM.44 final

¹⁵⁴ Poate fi util să se consulte răspunsurile la Comunicatul Comisiei (în special cele ale EAPN: Da includerii active bazate pe drepturile fundamentale. 6.2.2008).

¹⁵⁵ Comisión europea (2007). Comunicación. Modernizar la protección social en aras de una mayor justicia social y una cohesión económica reforzada: promover la inclusión activa de las personas más alejadas del mercado laboral. Bruselas. COM 620. Final

la pragul sărăciei, ceea ce înseamnă că 16% din populația celor 25 de State Membre ale UE trăia cu un venit echivalent sau mai mic de 60% din venitul mediu la nivel național și că, începând cu 1997, mai mult de jumătate dintre aceste persoane au trăit, în ultimii 3 - 4 ani cu venituri sub pragul sărăciei. În 2003, 8,5% din populația cu vârsta cuprinsă între 15 și 64 de ani (31,7% de milioane de persoane) putea fi considerată exclusă de pe piața forței de muncă (pe lângă de numărul de muncitorilor săraci).

Programul PROGRESS care, începând cu 1 ianuarie 2007 și până în 2013, trebuia să îmbine eforturile comunității¹⁵⁶ de ocupare a forței de muncă și de solidaritate, are următoarele scopuri generale (inclusiv egalitatea dintre sexe): 1) cunoașterea și înțelegerea mai bună a situației Statelor Membre; 2) susținerea dezvoltării metodelor și instrumentelor de statistică și a indicatorilor comuni; 3) susținerea și controlul implementării legislației comunitare și a obiectivelor politice comunitare; 4) promovarea creării rețelelor, învățarea reciprocă, diseminarea bunelor practici și a concentrării inovative; 5) creșterea conștientizării dintre persoanele interesate și publicul larg; 6) îmbunătățirea capacității principalelor rețele europene de promovare, sprijinirii și monitorizare a dezvoltării politicilor și obiectivelor comunitare.

Astfel, pentru realizarea acestor obiective, programul este împărțit în cinci părți: 1) ocuparea forței de muncă; 2) protecție și includere socială; 3) condiții de muncă; 4) anti-discriminare și diversitate și 5) egalitate între sexe. Chiar dacă toate aceste secțiuni sunt interesante, numai primele două merită menționate. Prin urmare, secțiunea referitoare la „Ocuparea forței de muncă”, trebuie să susțină Strategia europeană de ocupare a forței de muncă printr-o mai bună înțelegere a situației, promovarea studiilor și statisticilor, controlul și evaluarea liniilor directe și recomandărilor europene, precum și a repercusiunilor acestora; Raportul Comun pe tema ocupării forței de muncă și analiza interacțiunii dintre Strategia europeană de ocupare a forței de muncă și politicile economice și sociale, organizarea de schimburi între politici, bune practici și concentrări inovative, în cadrul strategiei europene și a consolidării conștientizării; diseminarea informației și promovarea dezbaterilor. Secțiunea referitoare la „Protecție și includere socială” tratează același tip de acțiuni aplicate acestei teme în cadrul Metodei deschise de coordonare, și adaugă în mod evident organizațiile non-guvernamentale și rețelele europene.

Este important de subliniat faptul că acest program are mandatul clar de a acționa asupra celor două componente ale „cuplului”: ocuparea forței de muncă și includerea socială. Este, prin urmare, o nouă posibilitate de interconexiune între ocuparea forței de muncă și includerea socială. Prin intermediul acestui program, ne regăsim confruntându-ne cu posibile finanțări a unui număr mare de acțiuni transnaționale (art. 9) la care au acces o mare diversitate de organisme publice și private, actori și instituții (art. 10). În cele din urmă, în afară de constituirea unui comitet de monitorizare, programul consolidează posibilitatea cooperării dintre comitetele de protecție socială și cele de ocupare a forței de muncă, precum și cu ceilalți actori relevanți (art. 13 și 14) și anunță coerența necesară și complementaritatea cu alte politici și instrumente comunitare, precum și cooperarea dintre Statele Membre.

În acest fel au fost create bazele pentru posibile punți de cooperare, schimb, coordonare și interacțiune între strategiile europene de ocupare a forței de muncă și cele de includere socială.

După acest lung itinerariu, poate fi felicitat „cuplul nostru” pentru deschiderea unei noi perioade în care călătoria va putea produce o transformare a acestei combinații virtuale în una virtuoaasă? Numai timpul, depășirea obstacolelor printr-un efort comun, precum și

---

¹⁵⁶ Decision N.º 1672/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 establishing a Community Programme for Employment and Social Solidarity – PROGRESS. See also the Preamble

modesta contribuție a proiectului „Punți de includere” pot fi capabile să răspundă la această întrebare.

3. Indicii și întrebări pentru continuarea reflecției

Acest document începe cu câteva întrebări și se încheie cu câteva indicii extrase din analizele anterioare ce conduc la o reflecție asupra posibilelor punți dintre strategiile europene de ocupare a forței de muncă și cele de includere socială.

1. Potrivit cu ceea ce am văzut până la momentul de față, încă din anii '80 ai secolului trecut s-a înregistrat o evoluție semnificativă din punct de vedere al terminologiei și al conceptelor, în ceea ce privește „vocabularul european”. În anumite perioade, anumite cuvinte erau folosite recurent, în timp ce în alte perioade, aceleași cuvinte au încetat să mai fie folosite. Concepte precum „sărăcie”, „noua sărăcie”, „marginalitate”, „excludere socială” și „vulnerabilitate” apar și dispar sau sunt înlocuite, amalgamate sau apar altele complementare. Același lucru se întâmplă și în cazul antonimelor: „introducere”, „integrare”, „includere”, „includere socială”, „coeziune”, „includere activă” ... Ce înseamnă aceste schimbări aparente și care sunt consecințele în relația dintre politicile de ocupare a forței de muncă și cele de includere? Este același lucru atunci când se folosesc cuvinte precum „introducere”, „integrare” sau „includere”?
2. Toată lumea este de acord că dezvoltarea economică este o condiție necesară pentru creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă și a bunăstării cetățenilor. Dar este suficientă creșterea Europei și simultan cu acest lucru, crearea de noi locuri de muncă? Care este cel mai bun și avantajos model de dezvoltare economică și socială pentru un continent ce se confruntă cu efectele globalizării, schimbărilor tehnologice și climatice și cu fenomene de relocare economică? Cu pot interrelaționa politicile monetare, economice, sociale și din domeniul muncii? În ce măsură trebuie să depindă acestea de criteriile și logica celor dinainte (competitivitate, stabilitate, productivitate...)? Este necesară schimbarea parametrilor? Este posibilă introducerea unor mecanisme de verificare atunci când organismele europene iau decizii economice și monetare, astfel încât să anticipeze eventualele consecințe în caz de șomaj și sărăcie?
3. Protecția socială contribuie la dezvoltarea economică, previne și înlătură sărăcia din calea multor oameni. În cadrul unui model social european este posibilă verificarea anumitor adversități între diferite sisteme ce au diferite consecințe asupra nivelurilor de sărăcie. Este procesul convergent care va conduce automat către reducerea diferențelor sau va fi necesară luarea unor decizii comune cu un caracter mai direct? În cazul acesta, cum va fi posibil să prevenim îndoielile anumitor state și cum putem crea bazele unui schimb cultural în termeni de protecție socială, fără însă a coborî nivelul, dar în același timp care să prevină argumente care evidențiază amenințarea unui dumping social? Cum este posibilă identificarea, transferarea sau adaptarea modelelor celor mai eficiente modele (care au cel mai mare impact asupra sărăciei, scăderii ratei șomajului și o mai mare susținere)?
4. Piața europeană a forței de muncă depinde de impactul extern și de provocările interne (procesul de îmbătrânire a populației, dualismul societăților, integrarea muncii imigranților, nevoia unor nivele de calificare mai ridicate și pregătirea profesională continuă). Strategia europeană de ocupare a forței de muncă reprezintă un pas înainte, dar înfruntă unele obstacole atunci când vine vorba de evitarea dependenței și impactului factorilor externi și de implementarea acesteia la nivel național. Cum este posibilă prevenirea acestor bariere?

5. Funcționarea pieței forței de muncă cunoaște procese de includere și excludere. Atunci când ocuparea forței de muncă este insuficientă, valoarea acesteia este ridicată; puțin oameni au acces și numărul oamenilor excluși este mai mare. Mai mult decât atât, dualismul în creștere amenință cu crearea unui nucleu de muncitori cu salarii mari, calificări înalte, ale cărori drepturi de muncă sunt protejate, alături de un alt grup mare de cetățeni cu venituri mici și foarte mici (muncitorii săraci), slab pregătiți și angajați pe perioade de muncă determinate, în sectoare de activitate precare. Pe de altă parte, și chiar mai departe de piața forței de muncă, sunt cei care abia supraviețuiesc, făcând parte dintr-o economie „în ceață”, neoficială, în care nu există niciun fel de protecție. În final, există un al patrulea grup, care îi include pe cei care nu sunt incluși în niciuna dintre categoriile enumerate mai sus, pentru că aceștia sunt oameni care nu pot munci sau nu pot găsi un loc de muncă, în ciuda tuturor eforturilor pe care le depun. Cum intenționează să intervină includerea activă în aceste patru domenii și care vor fi consecințele pe termen scurt, mediu și lung? De ce depinde activarea pieței forței de muncă? Care este poziția și responsabilitatea organizațiilor sindicale ale muncitorilor, organizațiilor economice și a celorlalți actori de pe piață?
6. După cum am observat deja, securitatea socială, veniturile minime și alte instrumente ale ajutor social (sprijin și ajutor social la diferite nivele), precum și programele și proiectele teritoriale sunt trei elemente fundamentale în lupta împotriva sărăciei și excluderii sociale. Cum coroborează și evită suprapunerile dintre ele, având în vedere faptul că prima depinde de autoritățile naționale, a doua tinde la descentralizare, iar a treia combină de regulă responsabilitatea națională cu aplicabilitatea locală? Care va fi rolul autorităților comunității, având în vedere principiul subsidiarității? În ce manieră este posibilă formarea unor standarde sociale minime care să includă, în același timp, și obiectivul drepturilor sociale?
7. Graficele de venit minim sunt o punte între strategiile de includere și cele de ocupare a forței de muncă. În pofida neomogenității dintre țări și regiuni, acestea sunt orientate din ce în ce mai mult către creșterea condițiilor de acces (controlul resurselor) și către cererile „șanselor de angajare”. În același timp, sunt ținute o serie de discursuri ce conțin propuneri de reducere a numărului de persoane care beneficiază de măsuri de ajutor social, care să diminueze cultul dependenței. Cum pot autoritățile europene să treacă dincolo de Recomandarea din 1992? Va fi posibilă reconsiderarea graficelor de venit minim și ajustarea acestora cu ajutoarele de șomaj și alte tipuri de ajutoare similare? Cum va fi posibilă revitalizarea și extinderea structurilor locale de implementare a acestor măsuri, obținând, de asemenea, o mai mare implicare a tuturor actorilor relevanți?
8. Dezvoltarea locală a demonstrat deja că este capabilă de crearea unor noi locuri de muncă și de a lupta împotriva sărăciei, în anumite condiții. Va fi posibilă generalizarea acestor condiții și lărgirea ariei teritoriale de aplicare? Cum pot aceste mișcări să influențeze, de jos în sus, strategiile naționale și europene sociale și de ocupare a forței de muncă? Și, cum va fi posibil, ca de la acest nivel, să se continue promovarea interrelațiilor locale dintre măsurile sociale și de ocupare a forței de muncă? Prin ce mijloace experiențele ample din cadrul proiectelor locale (Sărăcie 1, 2, 3, Integra, Urban, Egal...), desfășurate în toată Europa, pot fi sistematizate, transmise și transferate unor domenii politice mai vaste?
9. Metoda Deschisă de Coordonare a înregistrat sușurile și coborâșurile ei. În plus, orice altă tentativă de coordonare este întotdeauna alunecoasă și implică decizii politice la nivel înalt, încălcând logica instituțională și corporativă, creând instrumente

transversale, împărțirea resurselor și a bugetelor, integrarea măsurilor, implicarea tehnicienilor, voluntarilor și a personalului administrativ astfel încât să se poată înlătura orice activități de rutină, proceduri și culturi specifice. Aceștia ar trebui să fie capabile să identifice nevoile comune și să evalueze impactul și efectele comune, mobilizând acei actori care să protejeze interesele generale, nu numai ale regiunilor proprii sau ale regiunilor specifice de intervenție. Va fi posibilă testarea acestor condiții în cadrul Fondului Social European, în special în privința aplicării la nivel național și local? Cum putem aduce din nou includerea socială pe agenda europeană, fără a o integra în Strategia de Dezvoltare și a locurilor de muncă și în Programele Naționale de Reformă?

10. Programul „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă”; alte programe, precum și alte mii de inițiative din întreaga Europă, au arătat că economia socială, și, în special, întreprinderile sociale, sunt în același timp un factor de luptă împotriva șomajului și a integrării celor cu dificultăți de ordin social, și în general, contribuie la dezvoltarea economică și socială locale. Organizațiile ce au ca obiect economia socială au observat treptat că rolul și potențialul acestora sunt recunoscute de autoritățile europene și naționale. Acest tip de organizații sunt cele care sunt afectate în mod direct, la nivel local, de consecințele pozitive sau negative ale strategiilor de ocupare a forței de muncă și a celor de includere (legislație, ajutoare financiare, legături între diferite ministere, servicii centralizate și descentralizate ...). Aceste organizații sunt cele care resimt și percep cel mai mult caracterul inadecvat și nepotrivirea strategiilor, dar și posibilitățile și completările oferite de acestea. Ar trebui aceste strategii să continue să ocileze între politicile de muncă și cele sociale? Având în vedere faptul că nu există o integrare pe piața forței de muncă fără a avea un corespondent al integrării sociale, nu ar fi mai convenabilă formularea unor strategii mai cuprinzătoare și a unor informații despre instituții, parteneriate și coordonare, de la nivel european la nivel local?

4. Cadru cronologic (sinteză)

Perioadă	Context	Politici/programe/strategii europene		Rezultate și punți
		Ocupare a forței de muncă	Includere	
1958-1974	Ocupare integrală a forței de muncă Sărăcie marginală Expansiune economică	FSE	Partener lipsă	Nicio punte, niciun rezultat
1975-1989	Consecințe ale crizei petrolului Șomaj datorat structurii economice și sărăcie	FSE	Primul program european împotriva sărăciei (1975-1979) Al doilea program european (1985-1989)	Definiții ale sărăciei. Legătură teoretică cu deprecierea pieței forței de muncă. Șomaj pe termen lung. Grupuri marginale. Sărăcie multidimensională. Nevoie de coordonare a politicilor sectoriale.
1989-1994	Act unic. Nou val pro-european Îmbunătățire economică Orientare politică pozitivă	FSE (reformă) Horizon, Adapt, Now, Integra Carta comunitară a drepturilor sociale (1989) Recomandare pentru protecție socială - 1992	Al treilea program european împotriva sărăciei (1989-1994) Hotărârea referitoare la resursele minime (1989-1992)	Excludere socială, sărăcie datorată structurii economice. Integralitate, abordare teritorială și parteneriat. Integrare socială și pe piața forței de muncă, dezvoltare locală, întreprinderi sociale. Sporirea drepturilor muncitorilor și diferențe între aceștia și șomeri. Punte între lipsa de resurse, piața forței de muncă și protecția socială. Beneficii sociale active și pasive. Drepturi sociale.

Perioadă	Context	Politici/programe/strategii europene		Rezultate și punți
		Ocupare a forței de muncă	Includere	
1994-1997	Limitarea competențelor Comisiei	Cartea Albă a lui Delors, summit-ul de la Essen, 1994 0 politici europene „Oportunități de ocupare a forței de muncă” noi Art, 10 FEDER, 6 FSE		Legătură între creșterea economică și ocuparea forței de muncă Nevoi noi, dezvoltare socio-economică locală și capital social
1997-2000	Importanță tot mai mare a celui de-al treilea sistem și a economiei sociale	<p align="center">Treatatul de la Amsterdam</p> <p>Ocupare a forței de muncă și interese comune</p> <p align="right">Politici comunitare, coordonare, promovare și schimbări referitoare la includere</p> <p>Summit-ul de la Luxemburg. Strategiile europene de ocupare a forței de muncă</p> <p align="center">Programul „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă”</p>		<p>Cadru legal pentru strategiile europene referitoare la ocuparea forței de muncă și la includere</p> <p>Patru stâlpi. Metoda Deschisă de Coordonare. Planurile Naționale de Ocupare a Forței de Muncă, Revizuirii echitabile.</p> <p>Recunoaștere incertă. Dialog civil. Întreprinderi sociale care creează locuri de muncă (instrument împotriva sărăciei și a excluderii), economii pentru securitatea socială și contribuție la dezvoltarea teritorială.</p>
2000-2003	Aproape de final, ciclul economic pozitiv se încheie	<p align="center">Nice and Lisbon Summits</p> <p>Strategia europeană de ocupare a forței de muncă</p> <p align="right">Strategia europeană de includere</p> <p>FSE Change (2000-2007) Equal</p>		<p>Creștere/ocupare a forței de muncă/triunghiul de includere</p> <p>Două strategii paralele (?) cu aceeași metodă 4 obiective, Planuri Naționale de Includere, Programe Comunitare (2000-2007), Rapoarte comune. Muncitori săraci, muncă nedeclarată. Integrarea socială a imigranților, precum și pe piața forței de muncă</p>
2003-2007	Noi state membre ale UE (10 țări) Consecințele competiției externe, îmbătrânirea populației	<p align="center">Revizuirea Strategiei Lisabona</p> <p>Strategie de dezvoltare și de ocupare a forței de muncă Planuri de reformă națională</p> <p align="right">Invizibilitate tot mai mare a sărăciei și a excluderii</p>		<p>Guvernare, coeziune socială, includere activă „A face munca atractivă”, Flexisecuritate, Mărirea vârstei de pensionare. Planuri naționale de protecție și includere socială. Raționalizare.</p>
To the future	Ciclu economic incert, coexistență a inflației și stagnare a economiei din ce în ce mai mare. Tratat constituțional	Noi regulamente FSE	PROGRESS	Dezvoltare locală. Venit minim. Sistem de ajutor social și integrare socială și pe piața forței de muncă. Întreprinderi sociale. Coordonare pe orizontală și verticală.

5. Propunere de ghid pentru întocmirea studiilor naționale

Unul dintre rezultatele proiectului „*Punți de includere*” este întocmirea de studii referitoare la interrelaționarea dintre strategiile de ocupare a forței de muncă și strategiile de includere socială la nivel național (Belgia, Bulgaria, Spania, Franța, Portugalia și România). Aceste studii vor reprezenta punctul intermediar dintre analiza europeană și cele trei sau patru experiențe la nivel local ce vor fi promovate de către partenerii din cadrul proiectului.

Pentru a facilita și pentru a asigura coerența întocmirii acestor șase studii naționale, la finalul acestui studiu european s-a decis propunerea unei structuri de bază, propunere urmată de o discuție și de un acord transnațional. Prin urmare, și în acest punct, obiectivul nostru este prezentarea unei propuneri de ghid de întocmire care trebuie analizat și aprobat de partenerii din cadrul proiectului. După stabilirea formei finale, această listă a ghidului trebuie transmisă experților naționali selectați, în vederea îndeplinirii sarcinii.

Bineînțeles, având în vedere neomogenitatea celor șase țări partenere, studiile acestora nu pot fi identice. Unele dintre acestea pot scoate în evidență aspecte importante legate de organizațiile implicate, altele se pot limita la o discuție generică importantă pentru țara respectivă. Prin urmare, și numai cu titlu exemplificativ, Belgia și Spania au același model de Stat descentralizat care acordă multe dintre competențele sociale și de ocupare a forței de muncă autorităților regionale, în timp ce în Portugalia și Franța se iau decizii mai centralizate. Portugalia și Spania au aderat la Uniunea Europeană (UE) în 1986 și au accesat Fondul Social European începând din acel an; Franța și Belgia sunt fondatoare ale UE, însă sunt mai puțin dependente de fondurile structurale ale acesteia; România și Bulgaria au devenit recent State Membre ale UE și, prin urmare, se află încă într-o etapă de tranziție economică și socială. Graficele de dezvoltare locală și de venit minim se află în diferite etape de implementare în fiecare dintre aceste țări. Din acestea și din alte motive, strategiile de includere și de ocupare a forței de muncă și punțile dintre acestea au caracteristici specifice care corespund unor diferite istorii și modele.

Cu toate acestea, în cadrul studiilor naționale, este esențial să se abordeze, mai mult sau mai puțin detaliat, toate capitolele sugerate în această propunere de index. Astfel, va fi posibilă realizarea ulterioară a unei lucrări comparative și extragerea de concluzii generale, valabile pentru toți participanții la proiect. Dorim ca propunerea de index prezentată să urmeze aceeași logică cronologică, astfel încât multe dintre subiectele dezbătute în cadrul studiului european să fie vizibile. Prin urmare, este foarte important ca experții naționali să citească în prealabil acest studiu și să își clarifice posibilele dubii.

Recomandarea noastră este ca aceste studii naționale să fie întocmite de experți familiarizați cu forța de muncă și cu politicile sociale ale fiecărei țări și, mai concret, cu strategiile de ocupare a forței de muncă și de includere, precum și cu legăturile dintre acestea. Pe lângă aceste cunoștințe de bază, este important ca aceștia să dețină experiență locală în ceea ce privește economia socială (întreprinderile sociale și dezvoltarea locală) – consiliere, instruire, monitorizare și evaluare, și să poată oferi exemple concrete care să vină în susținerea argumentelor prezentate.

De asemenea, nu trebuie să uităm că aceste studii naționale trebuie finalizate până la sfârșitul lunii iunie (când va avea loc cea de a treia întâlnire transnațională din cadrul proiectului) și trebuie să conducă la dezbateri naționale (în timpul seminariilor naționale ce trebuie organizate în acest scop de fiecare partener). În plus, aceste studii naționale vor fi foarte importante pentru realizarea de revizuri echitabile între țări, având în vedere că vor pune la dispoziție informațiile inițiale esențiale pentru organizarea acestor țări.

Index pentru propunerea de Studii Naționale

Introducere

1 Istoria punctelor comune ale strategiilor de ocupare a forței de muncă și ale strategiilor de includere.

- 1.1 Evoluția și caracteristicile principale ale sărăciei, excluderii și șomajului până la criza din anii '70. Strategiile din domeniul muncii, strategiile sociale și măsuri.
- 1.2 Anii '80 și '90 până la Luxemburg (1997). Politici, planuri și măsuri (programe) publice. Influența Fondurilor Europene și a Programelor Europene. Rolul economiei sociale.
- 1.3 1997-2007. Formularea și implementarea Planurilor Naționale de Ocupare a Forței de Muncă și de Includere Socială.
- 1.4 Piața forței de muncă, protecția socială și dezvoltarea locală.
- 1.5 Rolul diverșilor actori (organizații sindicale ale muncitorilor, angajatori, administrația publică ...).
- 1.6 Principalele dezbateri pe tema conceptelor și strategiilor din ultimii zece ani (caracterul dual al pieței forței de muncă, integrarea socială și pe piața forței de muncă, activare ...).
- 1.7 Situația actuală. Statistici referitoare la șomaj, sărăcie și alte statistici importante. Cine este „omis” de politicile de ocupare a forței de muncă și de includere?

2 Puncte între strategiile naționale de ocupare a forței de muncă și de includere, prin intermediul economiei sociale și a întreprinderilor sociale.

- 2.1 Definiții naționale (de concepte și termeni).
- 2.2 Apariția și dezvoltarea economiei sociale și a întreprinderilor sociale.
- 2.3 Contextul politic. Cadrul legal. Tipologia organizațiilor.
- 2.4 Dimensiuni, caracteristici principale și implementare teritorială.
- 2.5 Relații între întreprinderile sociale și alți actori (organisme publice, organizații sindicale ale muncitorilor, angajatori ...).
- 2.6 Experiență de implementare („puncte”) prin intermediul întreprinderilor sociale. Condiții care facilitează și împiedică această implementare. Principalele realizări.
- 2.7 Alte experiențe referitoare la „puncte” (dezvoltare locală, venit minim, inserarea pe piața forței de muncă, coordonare pe orizontală și pe verticală).

3 Învățăminte. Concluzii. Recomandări.

- 3.1 Relația dintre strategiile europene, naționale, regionale și locale.
- 3.2 Valoarea adăugată conceptuală și strategică a implementării strategiilor naționale de ocupare a forței de muncă și de includere.
- 3.3 Învățămintele cele mai importante și relevante rezultate în urma identificării „punctelor”.
- 3.4 Concluzii și recomandări.